

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNGL. BOKH.

26 OKT 1961

STC

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961: 50

Utrikesdepartementet

SOU

1961:50

DEN SVENSKA UTVECKLINGSHJÄLPEN

Expertrekrytering och stipendiatmottagning

BETÄNKANDE AVGIVET AV
ADMINISTRATIONSUTREDNINGEN FÖR BISTÅNDET
TILL UTVECKLINGSLÄNDERNA JUNI 1961

WITH A REVIEW IN ENGLISH

Stockholm 1961

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961

Kronologisk förteckning

1. Totalisatorverksamheten. Idun. 140 s. Jo.
2. Sparstinulerande åtgärder. Idun. 121 s. Fi.
3. Effektivare prisövervakning. Idun. 177 s. H.
4. Automaisk databehandling inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. Idun. 230 s. Fi.
5. Begravningsplatser och gravar. Norstedt & Söner. 88 s. Ju.
6. Underritterna. Idun. 339 s. Ju.
7. Enhetlig ledning av krigsmakten. Beckman. 120 s. Fö.
8. Om läkarbehov och läkartillgång. Idun. 228 s. I.
9. Principer för en ny kommunindelning. Beckman. 248 s. I.
10. Preliminär nationalbudget för år 1961. Marcus. V+105 s. Fi.
11. Den allmänna brottsregistreringen. Kihlström. 318 s. Ju.
12. Statliga belastningsbestämmelser av år 1960 för byggnadsverk. Idun. 50 s. K.
13. Lantbrukets yrkesskolor. Kihlström. 206 s. Jo.
14. Pensionstiftelser. I. Marcus. 184 s. Ju.
15. Polisens brottsbekämpande verksamhet. Idun. 251 s. + 2 s. ill. I.
16. Krimindevård i frihet. Idun. 137 s. Ju.
17. Hjälpmedel i skolarbetet. Idun. 244 s. + 12 s. ill. E.
18. Totalförsvarets upplysningsverksamhet. Kihlström. 90 s. Fö.
19. Byggnadsindustrins arbetskraft. Idun. 150 s. S.
20. Vissa frågor rörande allmänna val. Idun. 173 s. U.
21. Författingsutredningen V. Organisationer. Beslutsteknik. Valsystem. Idun. 362 s. Ju.
22. Den svenska utvecklingshjälpens administration. Kihlström. 74 s. U.
23. Svensk trafikpolitik. I. Idun. 387 s. K.
24. Svensk trafikpolitik. II. Idun. 163 s. K.
25. Flygbuler som samhällsproblem. Idun. 200 s. Fö.
26. Reviderad nationalbudget för år 1961. Marcus. V+87 s. Fi.
27. Skifferoljefrågan. Norstedt & Söner. 144 s. H.
28. Kungl. Teatern. Verksamhet och ekonomi. Marcus. 320 s. E.
29. Förtidspensionering och sjukpenningförsäkring m. m. Idun. 341 s. S.
30. Grundskolan. Hægström. 881 s. E.
31. Läroplaner för grundskola och fackskolor. Idun. 388 s. E.
32. Handläggning av bostadslån. Idun. 101 s. S.
33. Redarensarets begränsning. Idun. 101 s. Ju.
34. Huvudmannaskapet för polisväsendet m. m. Kihlström. 227 s. I.
35. Ändamålsenliga studentbostäder. Idun. 224 s. S.
36. Tandsjukvården vid de odontologiska läroanstalterna. Kihlström. 102 s. E.
37. Stämpel- och expeditionsavgifter. Idun. 294 s. Fi.
38. Stöd åt barnaföderskor. Idun. 122 s. S.
39. Lag om allmän försäkring, m. m. Idun. 143 s. S.
40. Länsindelningen inom Stockholms- och Göteborgsområdena. Idun. 384 s. + 2 st. utvkningsblad. I.
41. Reviderad giftlagstiftning. Idun. 326 s. I.
42. Mål och medel i stabiliseringspolitiken. Idun. 436 s. Fi.
43. Användningen av August Abrahamsons stiftelse å Nääs. Idun. 93 s. E.
44. Folkbildningsarbete och ungdomsverksamhet. Idun. 233 s. E.
45. Djurplågeri, vetenskapliga djurförsök samt djurskyddsordning. Kihlström. 46 s. Ju.
46. Boxningssportens skadeverkningar. Idun. 104 s. I.
47. Reviderad hyreslag. Idun. 247 s. Ju.
48. Byggnadsstyrelsens organisation. Norstedt & Söner. 124 s. K.
49. Förslag till jordförvärvslag m. m. Idun. 213 s. Jo.
50. Den svenska utvecklingshjälpens. Expertrekrytering och stipendiatmottagning. Kihlström. 79 s. U.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961:50

Utrikesdepartementet

DEN SVENSKA UTVECKLINGSHJÄLPEN

Expertrekrytering och stipendiatmottagning

*Betänkande avgivet av
administrationsutredningen för biståndet
till utvecklingsländerna juni 1961*

WITH A REVIEW IN ENGLISH

EMIL KIHLSSTRÖMS TRYCKERI AKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1961

Innehåll

Skrivelse till Statsrådet Ulla Lindström	5
Kapitel 1 Inledning	7
Multilaterala och bilaterala hjälpprogram	7
Avvägningen mellan expert- och stipendiatverksamhet	9
Utnyttjande av bestående institutioner	10
Kapitel 2 Expertrekryterings problem	12
Expertuppdragets innebörd	12
Nuvarande rekryteringssätt	13
Expertuppdragens fördelar och olägenheter	16
Utbildningsproblem	25
Utredningens rekommendationer	26
Sammanfattning	40
Kapitel 3 Stipendiatmottagningen	42
Typer av stipendiater	42
Sverigevistelsens problem ur stipendiatens synpunkt	43
Den centrala stipendiatmottagningen	44
Utredningens rekommendationer	51
Sammanfattning	61
Kapitel 4 Ekonomiska beräkningar	63
Bilaga. Förteckning över personer som inkallats för »hearings» i Stockholm	65
A Review of the Committee's Report	67

Till

Statsrådet Ulla Lindström

Sedan vi i mars avgivit vårt första delbetänkande om den svenska utvecklingshjälpens administrativa och organisatoriska problem har vi programenligt i vårt fortsatta arbete behandlat frågorna beträffande rekryteringen av svenska fackmän för det tekniska biståndets tjänst samt mottagningen och placeringen i Sverige av stipendiater från utvecklingsländerna. Resultatet av detta arbete redovisas i detta andra och sista delbetänkande.

Som framgår av delbetänkandets inledningskapitel är flertalet av de frågor som vi här behandlar av den naturen att de kräver mer eller mindre kontinuerliga utredningar. Det ankommer närmast på den i vårt första delbetänkande föreslagna organisationen att ombesörja dessa. Vi har här sett som vår uppgift närmast att försöka specificera de olika problem som måste undersökas och ange riktlinjer för det fortsatta arbetet. En sådan begränsning av vår uppgift har varit nödvändig för att icke fördröja den nya organisationens omedelbara igångsättande. Men den har varit betingad också av ett annat skäl. Sedan vår utredning började sin verksamhet har två nya organ tillkommit — Beredningen för internationella bistandsfrågor och Nordiska ministerkommittén för samordning av utvecklingsbiståndet — vilka på grund av sin sammansättning och sina resurser har möjligheter att ta ställning till en del av de problem som vi här endast kunnat antyda. Utredningen har genom sin ordförande och sekreterare stått i kontakt med dessa organ under arbetets gång.

Liksom tidigare har vi under vårt arbete haft talrika konsultationer med representanter för olika sakkunniga organisationer. Som bilaga närslutes en komplettering av den till det första delbetänkandet fogade förteckningen över personer som ställt sig till förfogande för »hearings».

Utredningen betraktar härmed sitt uppdrag som slutfört.

Stockholm den 30 juni 1961.

Sune Carlson

Nils Agerberg

Tore Bengtsson

Astrid Bergegren

Thorbjörn Fälldin

Sigfrid Löfgren

Carl Murray

/Bengt Rösio

KAPITEL I

Inledning

Den diskussion, som här nedan kommer att föras och de rekommendationer, som kommer att ges angående den svenska utvecklingshjälpens expertrekryterings- och stipendiatmottagningsproblem bör ses mot bakgrunden av utredningens första delbetänkande, som avgavs tidigare i år (SOU 1961:22). I enlighet med våra utredningsdirektiv framlades där förslag angående den administrativa organisationen av den svenska hjälpverksamheten till utvecklingsländerna. Sålunda rekommenderade vi att ett nytt centralt organ, kallat Svenska Utvecklingshjälpen, skulle upprättas för att handha dessa uppgifter. Det blir detta organs sekretariat med dess sektioner för expertrekrytering och stipendiatmottagning, som närmast kommer att handlägga de frågor, som här skall behandlas. Så snart detta nya sekretariat etablerats, vilket vi förutsätter skall ske snarast möjligt, kommer det att förfoga över personal, som kan ägna hela sin tid åt detaljutredning av de olika problemställningar, vilka här stundom endast kunnat skisseras. Vi har sett som vår huvuduppgift snarare att ange hur detta utredningsarbete bör föras vidare än att komma med färdiga rekommendationer beträffande varje särskild fråga. Genom att välja denna mer begränsade målsättning för vårt arbete har vi sökt bidra till att den nya organisationen skall kunna börja sin verksamhet så snart som möjligt.

Multilateral och bilateral hjälpprogram

I vårt första delbetänkande har vi berört de relativa fördelarna resp. olägenheterna av multilateral och bilateral biståndsverksamhet ur rent administrativ synpunkt. Vi skall här något utförligare diskutera dessa program med avseende på expertrekryterings- och stipendiatmottagningsproblemen. I mångt och mycket är dessa desamma för båda slagen av biståndsverksamhet. Sverige är ju ett litet land med begränsade erfarenheter av utvecklingsländerna och deras problem. Vi har ont om experter med erforderliga språkkunskaper, och en stipendiat som kommer till Sverige för mera långvarig vidareutbildning, måste först lära sig svenska. Vår levnadsstandard är sådan att det är svårt att locka ut experter enbart genom att betala löner, som överstiger den presumtive expertens svenska inkomster. Även den mest idealistiskt inställda expert kan tveka med hänsyn till risker för tropiska sjukdomar och politiska oroligheter eller risker för hans fortsatta karriär i hemlandet om han måste ta ansvar för hustru och små barn. Även bristen

på akademiskt utbildad personal reducerar f. n. våra möjligheter att sända ut experter.

Beträffande det bilaterala biståndet torde man kunna säga att när man en gång bestämt sig för ett visst projekt är expert- och stipendiatproblemen enklare än inom det multilaterala biståndet. Man kan planera på lång sikt, utlysa tjänster i så god tid att vederbörande får lång förberedelse- och utbildningstid, öka personalen om så skulle behövas, och förlänga resp. förkorta anställningstiderna allt efter behov. Man kan vid fältprojekten välja ut särskilt lämpliga elever för vidareutbildning och även i detta fall få tillräcklig tid för nödvändig planering. Man kan ge lån för startkapital åt utexaminerade elever, ge dem utrustning och på annat sätt se till att projektet i alla avseenden blir en framgång. Man kan vidare räkna på den svenska allmänhetens intresse för sådana projekt, för vilka Sverige får ett särskilt ansvar, och man kan inrikta sig på områden, som inte lämpar sig för multilateralt bistånd (t. ex. födelsekontroll). Genom kontroll av hjälpens inriktning kan man undgå att delta i projekt, som mycket väl kunde finansieras av landets egna invånare om inkomstfördelningen vore en annan. Vid val av bilaterala projekt har man också möjlighet att koncentrera sig på de arbetsfält, där det är relativt lätt att finna lämpliga experter eller placeringsmöjligheter för stipendiater från utvecklingsländerna.

De administrativa olägenheterna ur expert- och stipendiatsynpunkt med det multilaterala biståndet framgår av vårt första delbetänkande. Det är svårt att planera på sikt, kommunikationsvägarna är komplicerade, den enskilde experten kan ej »följa upp» sin insats sedan han återvänt till hemlandet, de olika projekten har ej samma intresse för en större allmänhet som när de är helt svenska och kan t. o. m. vara förlagda till länder med mycket koncentrerad rikedom. För ett litet land som Sverige innebär emellertid det multilaterala biståndet många fördelar. Det är mer differentierat än det bilaterala, och det ger större möjligheter att utnyttja folk och institutioner av det mest skiftande slag. Det är också lättare att undersöka vilka redan befintliga önskemål i fråga om experter och stipendiatplaceringar vi kan tillmötesgå, än att först lokalisera och definiera behoven och därefter undersöka om vi kan tillfredsställa dem. I den mån man inte från svensk sida kan ställa en expert till förfogande på ett visst område bidrar Sverige ändå via den multilaterala apparaten till kostnaden för experter.

Deltagandet i den multilaterala biståndsverksamheten betyder emellertid ej att vi blott genom att anslå medel till densamma helt kan undgå expertrekryterings- och stipendiatplaceringsproblemen. Tvärtom. Ju större finansiella resurser FN och dess fackorgan får för tekniskt bistånd, desto mer behöver de Sveriges hjälp när det gäller stipendiater och experter. Utredningen vill i detta sammanhang erinra om den av FN:s generalförsamling hösten 1960 antagna resolutionen 1532 XV, i vilken medlemsstater-

na uppmanas att vidtaga erforderliga åtgärder i syfte att underlätta att på lämpligt sätt utbildad personal snabbt kan rekryteras för det tekniska biståndet på längre eller kortare tid. Särskilt rekommenderades upprättandet av förteckningar på ev. lämpliga experter, och medlemsstaterna uppmanades rikta sina egna myndigheters uppmärksamhet på värdet av tjänstgöring vid internationella organisationer samt att överväga åtgärder för att skydda ifrågavarande personal beträffande anciennitet, befodringsutsikter, återinträde i tjänst samt rätt till pension.

En i och för sig angelägen uppgift, som utredningen icke haft möjlighet att gå närmare in på, är att göra en inventering av den svenska tillgången på experter som skulle kunna utnyttjas inom biståndsverksamheten, särskilt för bilaterala projekt. En liknande inventering borde ske av tillgången på studieplatser för stipendiater. Detta slags inventeringar bör emellertid inte vara engångsföreteelser utan de måste göras kontinuerligt, allteftersom det visar sig att behov föreligger inom olika fält. Det förefaller vidare angeläget att sådana inventeringar görs i samråd med de andra nordiska länderna.

Det synes utredningen att mycket skulle vara att vinna, om de bilaterala och multilaterala biståndsformerna kunde samordnas mer än som hittills skett. Två av våra mest framgångsrika bilaterala projekt — veterinär- och gjuterikurserna — hade sin upprinnelse i vederbörande kursledares tidigare deltagande i multilateral biståndsverksamhet, och byggnadsforskningsprojektet i Etiopien, vilket ännu så länge är heltilateralt, kommer kanske delvis att utvecklas ytterligare i multilateral regi. Det är utredningens förhoppning, att Sverige på bilateral basis skall kunna stödja FN:s multilaterala verksamhet med anslag till materiel, stipendier och s. k. juniorexpert. Denna senare biståndsform synes utredningen böra prövas så snart Svenska Utvecklingshjälpen får resurser härför. Den skulle nämligen bidra till FN-hjälpens effektivisering, samtidigt som den skulle ge möjlighet att aktivt utnyttja ungdomen, vilken nu tyvärr, trots sin villighet och entusiasm, i alltför ringa utsträckning kunnat användas i bestämda hjälpprogram. Därest intresse för det svenska biståndet till utvecklingsländerna skall kunna hållas vid makt och utvecklas får ungdomen ej ställas utanför ett aktivt deltagande i densamma. I kapitel 3, som berör stipendiatmottagningsproblem, skall vi även beröra möjligheten att använda kvalificerade ungdomar som s. k. handledare för vissa slag av stipendiater.

Avvägningen mellan expert- och stipendiatverksamhet

Inom den multilaterala biståndsverksamheten är avvägningen mellan behovet av experter resp. av stipendiatplacering redan gjord, innan FN och dess fackorgan vänder sig till Sverige. Inom den bilaterala verksamheten blir denna avvägning i stort sett beroende på oss själva. I den aktuella diskussionen om den svenska biståndsinsatsen har möjligheterna att i Sve-

rige anordna utbildning av folk från utvecklingsländerna tilldragit sig speciellt intresse. Det är visserligen förståeligt att vi vill sprida kännedom om hur vi löst olika problem och om vårt demokratiska styrelseskick, men utlänningar som vill bli närmare bekanta med just våra institutioner och med svenskarna själva måste först offra tid på att lära sig vårt språk, som de annars har relativt liten användning för. Vi har ont om lärare som både kan sitt ämne, kan undervisa på främmande språk och har sådan erfarenhet av utvecklingsländernas särskilda behov, att de kan lägga upp undervisningen därefter. Det råder brist på dokumentation på globala språk, och vi har inte heller en tillfredsställande administrativ apparat för att ta hand om ett större antal studenter från utvecklingsländerna — bostads- och fritidsproblemen är svårösta redan med nuvarande omfattning av stipendiatverksamheten. Levnadsförhållandena i Sverige medför även anpassningssvårigheter för stipendiaterna, både när de kommer hit och när de återvänder till sina hemländer. Kostnaderna för att studera i Sverige är högre än på många andra håll. Som riktlinjer för stipendiatutbildning i Sverige bör man först och främst ha att utbildningen måste vara i ett ämne där Sverige har något speciellt att lära ut, och att detta inte kan läras ut lika bra i något annat land som har bättre förutsättningar än vi att ta emot stipendiater, t. ex. på grund av språk- och klimatförhållanden. Det är vidare angeläget att stipendiatutbildning i Sverige om möjligt anknyts till biståndsverksamhet i motsvarande utvecklingsland, så att svenska experter, som vistats på fältet, efter sin hemkomst kan ta emot stipendiater, till vilkas speciella studieönskemål de känner bakgrunden.

Utnyttjande av bestående institutioner

För att kunna klara expertrekryteringen och stipendiatmottagningen är det nödvändigt att Svenska Utvecklingshjälpen blir en stark och effektivt fungerande organisation. Detta är emellertid inte tillräckligt — det är också nödvändigt att skapa större förståelse för biståndsfrågorna inom förvaltningen, företagavärlden o. s. v. Man måste vidga rekryteringsbasen för experterna, förbättra placeringsmöjligheterna för stipendiater etc. En rad institutioner som missionen, KF, LO, student- och ungdomsorganisationerna o. s. v. har ju egna biståndsprogram, likaväl som man inom näringslivet ägnar sig åt biståndsverksamhet i olika former. För hela den intensifierade biståndsverksamheten är det viktigt att utnyttja redan bestående institutioner, och det är därför angeläget att förstärka dessa. Utredningen anser således att det skulle ligga i linje med den svenska biståndsverksamheten att lämna statsbidrag till missionen för sådan verksamhet som ur biståndssynpunkt är angelägen och nyttig. I detta sammanhang bör även beaktas att löneläget för fältpersonalen är olika för olika institutioner, och missionens folk arbetar med betydligt sämre villkor än de som gäller för exempelvis WHO-uppdrag. Man kan ibland se en tendens att undervärdera

den insats som görs av missionen och att man betraktar det som naturligt att missionens experter skall ha sämre anställningsvillkor och befördringsmöjligheter än om de arbetar inom ramen för FN, Rädda Barnen el. dyl. Om diskrepansen mellan missionen och den övriga biståndsverksamheten härvidlag blir för stor kan det leda till rekryteringssvårigheter för den ytterst värdefulla insats som bedrivits och alltjämt bedrivs av missionen.

Det må här också erinras om att det ofta använda begreppet »tekniskt bistånd» innefattar en icke adekvat översättning från engelskan. Det har intet med ingenjörsteknik att göra, utan borde snarast översättas med »sakkunnighjälp», som givetvis även avser sådana områden som sjukvård, undervisning, folkräkning, förvaltning etc.

KAPITEL 2

Expertrekryterings problem

Expertuppdragets innebörd

Utsändandet av s. k. experter till utvecklingsländerna via multilaterala och bilaterala kanaler utgör den tekniska hjälpens viktigaste arbetsform. Eftersom utvecklingsländernas behov av bistånd är enormt skiftande måste också högst varierande krav ställas på dessa experter. Bland de c:a 2 400 experter, som årligen rekryteras av FN och dess fackorgan finns personer i alla grader och från samhällslivets alla fackområden. Gemensamt för dem alla bör vara att de har förmåga att sätta sig in i tjänstgöringslandets förhållanden, att finna problemlösningar som passar just i det landet och vid just den tidpunkten, och att i många fall även söka genomföra sina förslag med hänsynstagande till de brister i erfarenhet, administration och personal etc., som ligger i begreppet »underutvecklat». I särskilt hög grad krävs anpassningsbarhet och smidighet i förening med yrkeskunskaper inom det s. k. OPEX-programmet (Operational and Executive Posts), som innebär att experter ställs till ett utvecklingslands förfogande för besättande av poster inom landets egen förvaltning, av vilken de alltså blir en integrerande del — inte bara rådgivande utan direkt administrerande och verkställande.

Vi har här utgått från att ett expertuppdrag utförs av en enskild person. Det har emellertid ofta i debatten framkastats att det skulle vara bättre om expertuppdrag kunde anförtros företag, såsom konsulterande ingenjörsfirmor eller entreprenadföretag. Detta skulle ha vissa fördelar. Företaget finge ansvar för att uppdraget utfördes på ett tillfredsställande sätt, man kunde dela upp ett expertuppdrag på flera personer som arbetar i grupp, rekryteringsproblemet bleve lättare, den utsända personalen finge inga återanpassningsproblem vid hemkomsten då de ju alltså tillhör sitt företag, och de förvärvade erfarenheterna kunde företaget utnyttja så att det komme andra utvecklingsländer tillgodo. Det ligger helt i linje med konsult- och entreprenadfirmornas verksamhet att gå från ett uppdrag till ett annat och de har ofta erfarenhet av utvecklingsländer o. s. v. Den största nackdelen med anlitande av detta slags företag är att deras verksamhet i regel är inriktad på att fullgöra ett visst uppdrag — bygga ett kraftverk, göra upp en stadsplan etc., medan det för utvecklingsländerna även är angeläget att dessas egna invånare blir utbildade. Entreprenad- och konsultfirmorna är inte alltid inriktade på detta. Det finns även praktiska svårigheter. Medan beskattningsproblemen, när det gäller en enskild persons lön, lätt kan ordnas, är det t. ex. betydligt mer komplicerat att avgöra i vilken

utsträckning ett företag kan åtnjuta skattefrihet i sitt hemland för internationella expertuppdrag. Inom den multilaterala biståndsverksamheten har man emellertid under senare tid börjat utnyttja entreprenad- och konsultföretag, framförallt inom ramen för de projekt som drivs av Särskilda fonden. I beaktande av de fördelar som sådana arrangemang erbjuder ur expertrekryteringssynpunkt anser utredningen, att de bör provas också i samband med bilaterala projekt.

Vad som här anförts beträffande konsult- och entreprenadföretag synes i stort sett gälla även för missionen, KF, LO etc., liksom för svenska företag, som arbetar i utvecklingsländerna. Som nämnts i vårt förra delbetänkande är det naturligt om sådana institutioner används för att administrera fältprojekt som har naturlig anknytning till deras egna verksamhetsområden. Då vi i det följande behandlar expertrekrytering och stipendiatmottagning syftar vi visserligen främst på FN-expertyper och personal för svenska bilaterala projekt, men de problem som gäller dessa kategorier har ju i regel också tillämpning på de experter, som verkar i utvecklingsländerna på uppdrag av mission, näringsliv, folkrörelser och andra liknande organisationer.

Nuvarande rekryteringssätt

Sveriges bidrag till den multilaterala biståndsverksamheten ges i första hand i form av direkta penningmedel, som inbetalas till FN och dess fackorgan. Dessa medel används för att köpa tjänster, nämligen tjänster av experter som reser till utvecklingsländerna för att arbeta där, eller tjänster som ges åt en stipendiat som sänds till ett annat land för att studera. Vad utvecklingsländerna behöver är ju inte i första hand pengar utan kunskande, och eftersom Sverige förfogar över expertis på många områden är det naturligt att de multilaterala organen vänder sig bl. a. till oss för att finna de personer, som utvecklingsländerna behöver »låna».

Kännedom om lediga uppdrag sprids på lämpligt sätt av de svenska kontaktmyndigheterna, som i regel representerar starkt begränsade verksamhetsområden — för exempelvis meteorologiska expertuppdrag räcker det oftast helt enkelt att informera SMHI:s egen personal. Experter för en rad mer allmänna uppdrag rekryteras — som nämnts i första delbetänkandet — av Svenska Institutet, som distribuerar listor på lediga expertuppdrag till personer som bett att få meddelande härom, i samarbete med Exportföreningen till dennas medlemmar och för publikation i vissa dagstidningar.

Den kunskap om lediga expertuppdrag som sprids på ovan angivna sätt kan leda till rekrytering av lämpliga experter, men i regel får man använda sig av en mer aktiv rekrytering främst genom att sortera ut de expertuppdrag, för vilka man på grund av kunskap om den svenska arbetsmarknaden vet att det borde gå att finna lämpliga personer och att sedan kontakta branschorganisationer etc. som kan ge anvisning på tänkbara ex-

perter, som därefter tillskrivs direkt. Svenska Institutet har vidare ett kortregister, som lagts upp på grund av spontana förfrågningar från allmänheten eller andra kontakter. När man fått fram namnet på någon expert som förklarat sig villig, intervjuas han, om det gäller ett FN-uppdrag i sin tur av en utsänd representant för FN:s rekryteringskontor i Paris, och om även denne finner honom lämplig går hans kandidatur till FN och därefter till tjänstgöringslandet, som väljer bland de personer som föreslagits. Detta förfarande leder emellertid — som redan påpekats i utredningens första delbetänkande — till att den tillfrågade experten ofta måste vänta lång tid innan han får definitivt besked om han får det aktuella expertuppdraget eller ej. Rekryteringen kompliceras av att lediga expertuppdrag vanligen kungörs i många länder samtidigt, vilket kan ha till följd att det i Sverige rekryterande organet lägger ner stort arbete på att finna en viss expert, trots att man i ett annat land redan funnit en kvalificerad och lämplig sådan. En viss rationalisering av denna procedur från FN-organens sida synes behövlig. Det händer också att den beskrivning av ett uppdrags karaktär som lämnas av det multilaterala organet inte alltid är uttömmande, eller att den anger krav som inte är obetingade utan som skulle kunna diskuteras.

Inom den bilaterala verksamheten är rekryteringen enklare — där vet man lång tid i förväg vilka poster som måste besättas och man kan därför i god tid gå ut på arbetsmarknaden. Ännu så länge har det inte varit några större svårigheter att finna lämplig personal för de svenska fältprojekten.

Experter rekryteras även för sådana projekt som KF:s skola i New Delhi och LO:s skolor i Kampala och Calcutta, men därvidlag behöver man endast söka inom den egna organisationen. Detsamma gäller missionen, som ju bygger på frivilliga som av övertygelse och kallelse söker sig till missionsfälten. I Uppsala har man, för att stimulera intresset bland studenterna, bildat en grupp om 80 man som förklarat sig beredda att ägna sig åt missionsarbete ute på fältet. De har därvid inte gjort några definitiva åtaganden annat än att läsa de meddelanden om missionsverksamheten som skickats till dem från Svenska Missionsrådet, och att på andra sätt hålla sig orienterade om missionsarbetet. Detta är en idé som bör uppmärksammas när man skall rekrytera »juniorexperter». Inom näringslivet är rekryteringen för utlandstjänst likaså administrativt sett relativt enkel — i den mån man inte kan finna lämpliga personer inom det egna företaget får man gå ut på arbetsmarknaden på samma sätt som när det gäller befattningar inom Sverige.

Det största problemet när det gäller rekryteringen är emellertid inte att finna rätt person utan att få honom friställd för uppdraget. Med nuvarande fulla sysselsättning i Sverige är verk, industrier och andra arbetsgivare naturligen inte benägna att under ett eller ett par år avstå från sin bästa arbetskraft — och för arbetet i utvecklingsländerna behövs goda arbetskraf-

ter. Om en ordinarie befattningshavare under mer avsevärd tid lämnar sin tjänst måste man finna en ersättare, som inte gärna kan permitteras när experten kommer tillbaka. Ju mindre den arbetsgivande institutionen är, desto större blir svårigheterna att avvara en kunnig och erfaren person. Där- emot förekommer det alltmera sällan att folk hyser farhågor för att svenska experter hjälper utvecklingsländerna att bygga industrier, som konkurrerar med de svenska. Numera torde man allmänt inse att ekonomisk expansion i utvecklingsländerna leder till ökad köpkraft och därmed till större exportmarknader.

Slutligen må här i korthet lämnas några uppgifter angående den svenska expertverksamhetens nuvarande omfattning och inriktning. Det statistiska materialet är emellertid ofullständigt och avser endast av Centralkommit- tén och Svenska Institutet rekryterade experter. Inom den multilaterala bi- ståndsverksamhet som drivs av FN och dess fackorgan har i Sverige 1956— 1960 rekryterats drygt 200 experter. Av dessa har det helt övervägande an- talet — cirka tre fjärdedelar — varit verksamma i engelsktalande länder, och cirka en åttondel i spansktalande. De senare har emellertid ofta kunnat använda sig av engelska. Endast ett fåtal har kunnat rekryteras för fransk- talande länder.

Ungefär en tredjedel av expertuppdragen har varit för en tid mellan 1 och 1½ år, under det att något mindre än en tredjedel gällt för kortare tid än ett halvår. Ett trettiootal uppdrag har varat mer än två år.

Fackmässigt har den största expertgruppen utgjorts av ingenjörer: av 199 granskade expertuppdrag (det totala antalet är något större, men de- taljuppgifter finns icke tillgängliga) har avsett 31 ingenjörer inom »indu- striell produktion», vartill kommit bl. a. 3 bergsingenjörer, 7 el-ingenjörer, 6 ingenjörer som varit experter på produktivetsfrågor samt 1 teleingenjör. 30 personer har tillhört gruppen »läkare, sjuksköterskor och andra hälso- vårdsexperter», och därefter kommer kategorin »forskning och undervis- ning på universitetsnivå» med 13 experter, huvudsakligen naturvetare. Vi- dare märks 11 geologer, 11 flygtekniker och flygtrafikexperter och 8 sta- tistiker. Anmärkningsvärt är att endast ett fåtal FAO-experter rekryterats i vårt land.

Experterna synes i stor utsträckning ha rekryterats bland personer som i Sverige haft löner mellan 25 000 och 35 000 kronor om året; en stickprovs- undersökning har visat att 14 av 28 experter tillhörde denna grupp, un- der det att 5 låg under 25 000, 6 mellan 35 000 och 45 000 kronor och 3 hade löner överstigande 45 000 kronor.

Inom den svenska bilaterala verksamheten fanns under år 1960 an- ställda 53 personer, i regel på treårskontrakt. Samtliga var placerade i om- råden där engelska var arbetsspråk.

Expertuppdragens fördelar och olägenheter

Uppdragens längd. Inom den bilaterala verksamheten är expertuppdragen relativt långa, i regel treårskontrakt. Detta sammanhänger med att det här inte bara gäller att ge råd och anvisningar angående ett visst projekt utan att deltaga i en verksamhet som är i full gång, såsom undervisning, forskning, sjukvård o. s. v. Inom den multilaterala verksamheten är, som ovan redovisats, uppdragen ofta kortare och varierar från några månader till ett eller ett par år. Ofta förekommer det att uppdrag förlängs. Inom OPEX-verksamheten brukar uppdragen ha en varaktighet av ett eller två år.

De mycket korta uppdragen är de ur rekryteringssynpunkt enklaste. Det är jämförelsevis enkelt att frigöra en person från ett verk eller ett företag under 3—6 månader. Nackdelen är naturligtvis att experten aldrig hinner komma in i tjänstgöringslandets förhållanden. Han lär inte känna människor eller mentalitet, han kan inte riktigt sätta sig in i landets speciella problem och han har inte möjligheter att följa upp sina rekommendationer. Detta slags experter är lämpliga för starkt specialiserade uppdrag, för vilka de lokala miljöförhållandena spelar en mindre roll.

Vid en uppdragstid på ett par år får naturligtvis experten helt andra möjligheter att sätta sig in i de lokala förhållandena och att anpassa sitt arbete efter dessa. Han får tid att diskutera ev. invändningar mot sina förslag, se till att de börjar genomföras, och själv vara med och välja ut personer som efter hans avresa kan föra projektet vidare. Nackdelen är naturligtvis att man normalt inte kan få tjänstledigt från en befattning i Sverige under så lång tid.

Expertuppdragens meritvärde. Ett väsentligt rekryteringsproblem är expertuppdragets meritvärde. Många i och för sig kvalificerade personer drar sig för att ta expertuppdrag helt enkelt därför, att de under motsvarande tids tjänstgöring i hemlandet skulle kunna skaffa sig meriter, som innebär snabbare och bättre beföringsmöjligheter. En vetenskapsman eller annan akademiskt utbildad person, som syftar till att göra en rent vetenskaplig eller administrativ karriär, strävar således i första hand efter direkta forskningsmeriter som kan ge honom erforderlig vidareutbildning. Dessförinnan är han knappast benägen att exempelvis avbryta en utbildning, med mindre detta skulle ge honom tillfälle till vetenskapliga eller andra studier på hans eget område. En läkare vågar måhända ej ge sig iväg innan han fått den överläkartjänst han strävar efter, och en förvaltnings-tjänsteman måste fråga sig vilket som är värdefullast, att veta mer om en rent svensk specialitet eller att vidga sina vyer med erfarenheter från utländsk administration. Det är svårt att ställa experttjänst i relation till tjänster i Sverige — att t. ex. bedöma om verksamhet som expert på födelsekontroll i Asien är mer eller mindre meriterande än lika lång tids upprätthållande av en provinsialläkarbefattning, eller att jämföra en lärare, som haft väl vitsordad tjänstgöring i en allmänt känd svensk undervisnings-

anstalt med en lärare som haft en liknande tjänst i Afrika. I de fall tjänstgöringen i ett utvecklingsland innebär ett uppförande av beföringsmöjligheterna är även en hög FN-lön föga attraktiv. Av större betydelse är emellertid i detta sammanhang det sällfall, som kommer att behandlas nedan, nämligen den meritering som ligger i den formella tjänsteårsberäkningen — f. n. räknas ju exempelvis i vissa fall dubbla tjänsteår vid tjänstgöring i Norrland men inte vid tjänstgöring i ett klimatiskt minst lika påfrestande tropiskt område.

De åldersgrupper som har lättast att lämna Sverige på ett par år är dels de äldre, som redan hunnit etablera sig eller blivit pensionerade, dels de nyutexaminerade, vilka ej kommit in i karriären ännu. Den grupp som ur utvecklingsländernas synpunkt är mest värdefull — personer med 10 å 15 års praktisk erfarenhet på höjden av andlig och fysisk spänst, som ännu ej låst fast sig i för stela tankebanor — är också svårast att få loss.

Vid sidan av svårigheten att på rätt sätt bedöma expertuppdragets meritvärde jämfört med tjänst i Sverige träffar man ofta också på fördomar bland såväl arbetsgivare som kamrater. Det förekommer att man med skepsis ser på utlandstjänstgöringens faktiska meritvärde. För att etablera detta är det värdefullt att det blir allmänt bekant när kända specialister åtager sig sådana uppdrag. Det är överhuvudtaget angeläget att allt göres för att ge expertuppdragen ett meritvärde, som verkligen gör dem attraktiva för energiska och kunniga personer, och detta gäller så mycket mer som lönerna för FN-expert — om man beaktar de högre kostnaderna vid utlandsvistelse — i allmänhet inte ligger på någon efter svenska förhållanden anmärkningsvärt hög nivå.

På de flesta svenska företag med dotterbolag i utlandet räknas utlandstjänst inom företaget som en merit, och det finns många exempel på att svenska industrichefer har gått vägen över utländska dotterbolag. Även annars kan erfarenhet av svenska exportmarknader vara en definitiv merit, men detta gäller naturligtvis främst försäljningssidan. Sådan utlandstjänstgöring som sker på uppdrag av den organisation man tillhör — t. ex. KF och LO — brukar givetvis också betraktas som merit. Inom missionen är ju arbete i utvecklingsländerna i regel en del av en livsuppgift och inom den permanenta missionsverksamheten är meritvärdet inte något internt problem. Även i missionsverksamheten uppkommer dock liknande problem i vad avser anlitade specialister, såsom lärare, läkare, sjuksköterskor m. fl.

Löne- och anställningsförhållanden. De multilaterala expertuppdragen ersätts enligt av FN resp. vederbörande fackorgan fastställda grunder, oavsett expertens nationalitet. Särskild ersättning utgår vanligen för sjukvårdskostnader, semester o. d. Vissa variationer i löneläget förekommer mellan fackorganen, men Sverige har naturligtvis begränsade möjligheter att påverka dessa villkor. Som redan nämnts är expertlönerna emellertid inte särskilt höga efter svenska förhållanden. Man måste nämligen ta i betraktande att

tjänstgöring i ett utvecklingsland vanligen medför betydande extra kostnader för nya och för ett annat klimat avpassade kläder, för fördyrad skolgång, för nödvändigheten av att tidvis ha dubbla bostäder o. s. v., varjämte man rimligen måste räkna med någon kompensation för de olägenheter, som följer av påfrestande klimat, sjukdomsrisker o. d.

För den bilaterala biståndsverksamheten har utgått ungefärligen samma löner som för motsvarande tjänst i FN-regi. Lönesättningen inom näringslivets egen utlandstjänst är naturligtvis, likaväl som vid tjänstgöring i Sverige, beroende av det allmänna löneläget och av tillgång och efterfrågan av den speciella typ av personal det här gäller. Missionen har för sitt eget folk ofta betydligt lägre löner än de som förekommer inom andra utlandstjänster, vilket hänger samman med dessas särskilda inställning till sina arbetsuppgifter.

Ett särskilt FN-program är det tidigare omnämnda OPEX, enligt vilket experter inlemmas i ett utvecklingslands förvaltning. I sådana fall betalar utvecklingslandet samma lön som skulle utgått till en av landets egna invånare i samma befattning, och FN betalar mellanskillnaden mellan detta belopp och vad som krävs för att anställa en internationell kapacitet.

De villkor, som i olika avseenden kan erbjudas experterna, påverkar givetvis rekryteringen av sådana för tjänstgöring i utlandet. Villkoren kan vara av den arten att de anges i det kontrakt, som experten har att underteckna, t. ex. löneförmåner, rese- och flyttningsersättningar samt sjukvårdsförmåner. Men de kan också vara av den arten att de sammanhänger med svensk lagstiftning eller beslut av svensk myndighet. I det följande skall icke behandlas sådana villkor, som kan regleras genom individuella kontrakt.

Den som antager ett expertuppdrag är vanligen en person i full verksamhet i näringslivet eller i offentlig tjänst. Expertuppdraget skall endast sträcka sig över en tämligen kort period av hans tid som yrkesverksam. Experten måste därför räkna med att återvända till hemlandet. Ofta vet han tämligen exakt när han skall återvända. När experten återvänder bör han räkna med att snabbt behöva orienteras om den utveckling, som förekommit under den tid han varit hemifrån. För att ta steget att bli expert kan behövas någon form av återförsäkring eller kontakt som gör det möjligt för honom att snabbt återanpassa sig till »hemmaförhållandena». Den största tryggheten känner säkerligen experten om han under sin utlandstjänst kvarstår hos sin arbetsgivare med tjänstledighet.

Det är inte känt, i vilken utsträckning enskilda svenska företag beviljat anställda tjänstledighet för att arbeta som expert i multilateralt eller bilateralt hjälpprogram. Det är heller inte bekant i vilken omfattning obegenhet hos arbetsgivare att lämna tjänstledighet reducerat antalet som sökt expertuppdrag.

I fråga om statstjänstemän sker i vissa fall vid tjänstledighet för ex-

pertuppgdrag tillgodoräkning i löne- och pensionshänseende. I Kungl. Maj:ts kungörelse den 17 oktober 1957 (SFS 596:57) stadgas att tjänsteman å vilken SAAR eller annat av Kungl. Maj:t utfärdat avlöningsreglemente är tillämpligt, som beviljats tjänstledighet för anställning hos internationell organisation till vilken Sverige är officiellt anslutet, må med iakttagande av vissa villkor för löneklassuppflyttning och — om av Kungl. Maj:t utfärdade pensionsbestämmelser är tillämpliga å tjänstemannen — såsom tjänst-år för pension tillgodoräkna tid för dylik tjänstledighet som om ledigheten åtnjutits för offentligt uppdrag. Sådan tillgodoräkning må dock icke, där ej Kungl. Maj:t för särskilt fall annat medgiver, avse längre tid än sammanlagt två år.

Vad nu sagts skall gälla även i fall, då tjänstledighet beviljats för anställning hos Centralkommittén för tekniskt bistånd till mindre utvecklade områden.

Såsom villkor för tillgodoräkning gäller, att tillgodoräkningen tillstyrkts av här nedan angiven myndighet och institution, nämligen Sveriges ständiga representation vid Förenta nationerna, Sveriges delegation hos organisationen för europeiskt samarbete, Sveriges delegation hos den europeiska kol- och stålunionens Höga Myndighet, nämnden för internationella expert- och stipendieärenden, delegationen för det internationella socialpolitiska samarbetet, svenska FAO-kommittén, svenska UNESCO-rådet, nämnden för internationella hälsovårdsärenden, svenska UNICEF-kommittén och centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd till mindre utvecklade områden samt att genom intyg av dylik myndighet eller institution eller eljest styrkes, att tjänstemannen erhållit ifrågavarande anställning med hänsyn till arten av de arbetsuppgifter, som åligger honom i innehavande tjänst i Sverige.

Såsom ytterligare villkor för tillgodoräkning såsom tjänsteår för pension skall gälla, att med expertanställningen icke följer rätt till pension eller däremot svarande förmån.

Dessutom har Kungl. Maj:t i särskilda brev föreskrivit, att för tjänsteman, som är underkastad statliga avlönings- och/eller pensionsbestämmelser skall tjänstledighet för anställning vid svenska undervisningssjukhuset och vid den Svenska övervakningskontingenten i Korea, såsom FN-observatör eller vid Svenska FN-kontingenten i Främre Orienten eller Republiken Kongo i avlönings- och pensionshänseende medföra samma verkningsar som tjänstledighet för offentligt uppdrag.

För att få tillgodoräkna tjänstgöring i utlandet, som sträcker sig utöver två år eller tjänstgöring hos organisation eller annan arbetsgivare, som ej nämnes i kungörelsen, måste alltså frågan om tillgodoräkning underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Tjänsteman, som varit verksam i Etiopien har i regel fått tillgodoräkna sig hela tjänstgöringstiden. Undantag har gjorts för några lärare, som endast fått tillgodoräkna 3 år. I pensionshänseende har tillgodoräknats två

tredjedelar av tjänstgöringstiden. Nämnas kan också att av ett gift par endast maken (ingenjör) fått tillgodoräkna anställning i Etiopien medan hans hustru vägrats. Orsaken därtill var att hennes anställning (kontorsarbete) inte var att likställa med tjänstgöring enligt SFS 596:57.

En skyddskonsulent har för löneklassplacering fått tillgodoräkna anställning som rådgivare i fångvårdsfrågor åt iranska regeringen och en revisionssekreterare tjänstgöring vid domstol i Eritrea.

Tjänstgöring inom internationella luftfartsorganisationen (ICAO), med placering i Irak, har tillgodoräknats en trafikledare vid luftfartsverket medan han fått avslag på ansökan om tillgodoräkning av anställning hos civil luftfartsorganisation i Libanon.

Anställning såsom lärare och rektor vid svenska missionsstyrelsens teologiska högskola i Madras har en svensk lektor fått tillgodoräkna medan en lektor vid ett tekniskt läroverk ej fått tillgodoräkna anställning som professor vid Middle East Technical University i Ankara. Avslag har även en folkskollärare fått, som innehaft anställning vid Departement of Native Education i Sydrhodesia.

Såväl i löne- som pensionshänseende har en sekreterare hos hushållningssällskap fått tillgodoräkna anställning hos pakistanska regeringen.

Tillgodoräkning av tid utöver 2 år vid anställning hos organisation upptagen i SFS 596:57 har medgivits. Det har dock i föreliggande fall ej varit fråga om några längre tidsperioder.

Tid för tjänstledighet för fullgörande av expertuppdrag är inte av den arten att den kan tillgodoräknas i lönehänseende enligt normaltjänstereglemente för tjänstemän hos kommuner anslutna till Svenska stadsförbundet. Svenska stadsförbundet har dock i en skrivelse den 14 november 1958 rekommenderat berörda kommuner dels att i den utsträckning så kan ske utan åsidosättande av egna berättigade intressen, bevilja sina tjänstemän ledighet för anställning eller uppdrag hos internationell organisation eller hos Centralkommittén, dels ock medgiva att dylik ledighet får tillgodoräknas för löneklassuppflyttning. Tjänsteman har att vid tjänstledighet för ifrågavarande ändamål erlagga den pensionsavgift, som vederbörande kommun avkräver honom.

Beträffande den allmänna tilläggspensionen må nämnas att denna försäkring icke omfattar andra i utlandet tjänstgörande svenska medborgare än dem, som är anställda hos svensk arbetsgivare. Inom ATP behandlas sålunda den som är anställd av Centralkommittén på annat sätt än den som är anställd av FN.

Vid lönesättningen spelar skatteförhållandena i hemlandet en väsentlig roll. Uppdrag såsom FN-expert är skattefria i Sverige enligt den av Sverige ratificerade konventionen rörande FN:s privilegier och immuniteter och motsvarande konventioner för FN:s fackorgan. Samma förhållande gäller fler-

talet andra länder. Kontrakten innehåller en regel om att om lönen skulle bli beskattad utbetalas ersättning härför från FN. Lönen är fixerad till ett belopp som motsvarar nettoarvodet, alltså arvode efter skatt. Samtidigt fixeras en bruttolön och skillnaden mellan brutto- och nettolönen överföres såsom »assessment» till FN, alltså en form av skatt till FN inom FN-organisationen. Om lönen även skulle bli beskattad i hemlandet skulle detta betyda att de medel som av FN används vid hjälpverksamhet till underutvecklade länder i viss utsträckning bleve beskattade utav de stater, som utsänder experter, och det är detta man velat undvika. En beskattning av expertarvodena skulle sålunda minska FN:s möjlighet att utsända experter.

Den nu angivna regeln gäller emellertid endast de verkliga FN-uppdragen. Under senare år har FN emellertid, som redan omnämnts, även börjat utse internationella tjänstemän, som genom FN:s förmedling ställs till underutvecklade länders förfogande (OPEX). Dessa tjänstemän avlönas ju i viss mån från de underutvecklade länderna men även från FN och de anses anställda i det mottagande landets tjänst. Deras ställning och deras löner garanteras av FN. Anställningar av denna typ är icke skattefria i Sverige. I regel blir de emellertid skattefria här, men i så fall endast på den grund att utlandsvistelsen är så långvarig att skatt i Sverige av detta skäl icke utgår. Skulle skatt utgå torde ersättning härför utbetalas av FN.

Om skatt i Sverige skulle utkrävas för uppdrag av denna typ, vilket i fråga om uppdrag på kortare tid än ett år knappast kan undvikas, kan kostnaderna för att utsända en sådan expert bli så höga, att just kostnaden blir prohibitiv. I varje fall torde det vara klart att de löner som fixerats icke är så höga, att den enskilda personen kan reflektera på den om han skulle bli skattebelagd utan ersättning från FN eller från annat håll.

Vad nu sagts avser endast multilaterala expertuppdrag som utförs i annat land och som avslutas inom kortare tid än tolv månader. För de bilaterala uppdragen har frågan hittills saknat aktualitet eftersom dessa i regel avser längre utlandsvistelse än tolv månader.

Levnads- och arbetsförhållanden i utvecklingslandet. Den som anställts som expert i ett utvecklingsland måste vara beredd på vissa omställnings- och anpassningsproblem. Han måste därvid räkna med att lönevillkoren är anpassade till den livsföring han måste inrikta sig på och till den speciella hygien han måste iakttaga. De särskilda härmed förenade kostnaderna, som varierar beroende på den plats dit han kommer, behöver han täcka ur de lönemedel, som står till hans förfogande.

Sjukvårdsproblemen har därvid stor betydelse särskilt för den som medför familj. I de flesta länder finns sjukhus med samma möjligheter till läkarvård som i Sverige, men det är inte säkert han tjänstgör i deras närhet och i många fall kan sjukdoms- eller olycksfall nödvändiggöra resa till annat land eller till Sverige. Läkarvårds- och sjukvårdskostnader blir oftast högre än i Sverige. Tropiska sjukdomar och konvalescens kan medföra mer-

kostnader genom dyrbar diet vid temporär vistelse på annan ort. Endast i vissa fall medför anställningsvillkoren täckning för sådana kostnader.

En expert med familj konfronteras ofta med skolproblem. Barnen kan ju alltid och på alla stadier inackorderas hos släktingar, vänner eller andra för att gå i skola i Sverige. Under åtminstone de första skolåren är emellertid föräldrarna ofta angelägna att ha barnen hos sig, och de kan då, beroende på förhållandena på tjänstgöringsorten, placeras i svensk eller utländsk skola eller få privatundervisning. De allvarliga skolproblemen uppstår på högstadiet. När barnen kommit upp i realskoleåldern resp. i enhetsskolans högre klasser eller i gymnasiet blir det betydligt viktigare att ha dem i skola i Sverige. Härvid möter man emellertid problemet att våra internatskolor är mycket fåtaliga, och särskilt råder det brist på platser för flickor. På en rad svenska orter finns emellertid skolhem, där elever i ordinarie undervisningsanstalter kan bo och äta och blir omhändertagna. Detta blir betydligt billigare än vistelse vid internatskolor, eftersom ju undervisningen är fri. Det förekommer t. o. m. att landsting ger bidrag till skolhem vid ett gymnasium, som annars inte har tillräckligt elevunderlag.

Barn som efter studier i utlandet återvänder till Sverige placeras i de klasser, som de med hänsyn till sin allmänna mognad anses böra tillhöra, även om de inte inhämtat föreskrivna kunskaper i vissa typiskt svenska ämnen. På högre stadier har rektor möjlighet att låta barn, som gått i utländska skolor intagas som extraelever, alltså utöver det för klassen fastställda antalet, och om de visar sig så småningom kunna följa undervisningen kan de utan större formaliteter överföras till klassen som »ordinarie» elev. På högre stadier kan en elev som tagit utländsk studentexamen behöva komplettera vissa ämnen för att ta en svensk examen eller för att bli inskriven vid en högskola, och därvid kan han utnyttja Statens Kompletteringsgymnasium.

Vistelsen i ett utvecklingsland innebär vidare anpassningsproblem i fråga om språkförhållandena på platsen, personligt umgänge, bostäder och tjänare m. m. Den utsände experten måste vidare ovillkorligen sätta sig in i det nya landets seder och bruk, dess religion och dess klimat. Han kan inte räkna med att tillfredsställa sina vanor i fråga om teater, musik, fritidssysselsättningar o. dyl. på samma sätt som i hemlandet. Inte minst för hustrurna kan fritiden bli ett problem i ett land där de plötsligt finner sig omgivna av tjänare, som tar hand om hushållets alla bestyr. Det är naturligtvis risk för att man under denna anpassningstid får fel attityd till anställningslandet och dess invånare, med risk att hela expertuppdraget förfelas. Man felbedömer landets problem, man uppträder kritiskt och oförstående och man isolerar sig från dem, som man framförallt behöver etablera kontakt med.

Det ligger rent begreppsmässigt i uttrycket utvecklingsland att man där saknar en rad av de faktorer, som gör det lätt och effektivt att genom-

föra nya tankar och idéer. Administrationen är ofta långsam, tungrodd, föga kompetent och kan t. o. m. vara korrupt, man måste räkna med ett naturligt tröghetsmotstånd mot ändringar, med misstänksamhet mot nyheter och en vana att skjuta upp allt till morgondagen. En expert som kommer till ett utvecklingsland — särskilt om han attacheras till en relativt undangömd post i förvaltningen eller i landsorten — kan visserligen bli översvallande mottagen, men det hindrar ej att han sedan möter ett motstånd, som försvårar hans arbete och hindrar honom att komma igång. Det dröjer länge innan han vet vilka det är som bestämmer, och vilka vägar han måste gå för att finna gehör för ett reformförslag, och när han äntligen kommit så långt kan det redan vara tid att resa hem. Det svåraste problemet för en expert är ofta att ett framlagt förslag där — liksom i andra länder — inte kan omedelbart genomföras. Förhållandena i utvecklingsländerna varierar emellertid inte bara från land till land utan också från uppdrag till uppdrag. Rent allmänt torde man emellertid kunna säga, att ju snabbare experten kan sätta sig in i landets förhållanden och anpassa sitt arbete därefter, desto lättare har han att lyckas i sin uppgift.

Det framhålles i dessa sammanhang ofta att de utsända experterna inte kan vinna gehör för eller få se sina förslag genomförda under den tid de uppehåller sig i vederbörande utvecklingsland. Det är då angeläget att varje sådan expert beaktar att även i ens hemland alla de förslag som framförts av en expert vanligen inte kan genomföras i sin helhet samt att deras genomförande tar en relativt lång tid. Han bör därför även i ett utvecklingsland ta hänsyn till att genomförandet av en reform och ofta även ett detaljförslag bör föregås av sedvanligt remissförfarande och prövning hos de ansvariga myndigheterna samt att de härför erforderliga procedurerna i en välordnad statsförvaltning måste ta en avsevärd tid i anspråk. När svårigheter av denna art uppkommer beror detta oftast på att den utsände experten saknar erfarenheter från statlig förvaltning i sitt hemland.

Det multilaterala biståndsprogrammet lider ofta av att den enskilde experten arbetar alltför isolerad. Om han har specifika önskemål är han vanligen tvungen att skriva eller telegrafera till en avlägsen basorganisation där hans framställning behandlas av tjänstemän som, hur välvilliga och ömdömesgilla de än må vara, troligen saknar erfarenhet av just det aktuella problemet. Ofta har experten inte heller kunnat i förväg sätta sig in i förhållandena. I utredningens första delbetänkande har påpekats hur den allmänna rädslan för administrationskostnader lett till att man vill knappa in på alla planerings- och förberedelsekostnader. De nödvändiga förstudier han måste göra för att kunna gripa sig an med det aktuella problemet måste han alltså ofta göra ute på fältet, där hans uppehållskostnader är flerfaldt dyrare än i hemlandet. Vanligen behöver experten också någon sorts kansli eller åtminstone en sekreterare till sitt förfogande, så att han inte i onödan tvingas lägga ner sin egen i alla avseenden värdefulla tid på

att skriva maskin, brottas med telefonväxlar eller försöka få till stånd sammanträffanden med olika personer. För vissa uppdrag kan det också vara nödvändigt att han har en viss utrustning — t. ex. modellmaskiner och instrument eller bibliotek — som kan underlätta utbildningen av hans lokala medarbetare, vilket i sista hand är huvudsyftet med hans verksamhet. En expert som har med sig sådan utrustning som han kan lämna kvar i landet när han reser, kan många gånger räkna på en extra prestige och goodwill.

Slutligen bör i detta sammanhang framhållas önskemålet att utsända experter upprätthåller en levnadsstandard, som svarar mot den i utvecklingslandet förhärskande. Man bör dock därvid inte bortse från att det för många av dessa länder kan vara utmärkande, att folkets breda massa lever på en mycket låg standard, medan det samtidigt anses naturligt att de tjänstemän och andra personer, med vilka den utsände experten har att ta kontakt, själva kan upprätthålla en standard, som är avsevärt högre än den experten kan hålla i sitt eget hemland eller med hjälp av en lön från Förenta Nationerna. Han kommer då att möta andra värderingar än dem han är van att möta i sitt hemland, men måste likväl iakttaga det uppträdande som väntas från en internationell tjänsteman.

Frånvaron från och återkomsten till Sverige. En expert som reser ut för att bosätta sig i ett utvecklingsland måste räkna med en rad problem. Hans barns återanpassning i svenska skolor har tidigare behandlats (sid. 22 f.), och olika frågor i samband med beräkning av tjänsteår, ATP och andra förmåner som tillkommer i Sverige bosatta svenska medborgare, har redan berörts. Även om man kan vidtaga åtgärder för att neutralisera de nackdelar som uppdraget kan medföra för hans eget vidkommande, kan man knappast fastställa några regler för att hålla hans familjemedlemmar helt skadeslösa. De kostnader, som är förenade med möbelmagasineri, klädanskaffning, familjens språkstudier etc. bör i princip täckas av expertens lön, men man kan naturligtvis inte ersätta hans hustru för förlorad arbetsinkomst.

Den svenske experten måste också ofta räkna med kostnader för bibehållande av sin bostad i Sverige och för att i olika avseenden under uppehållet i ett fjärran land själv bevaka sina egna intressen.

Även en expert, som före avresan från Sverige företager alla tänkbara förberedelser, kan emellertid bli tvungen att på egen bekostnad resa hem för oförutsedda ändamål, som inte täcks av hans lön.

Vid återkomsten till Sverige aktualiseras expertuppdragets meritvärde, liksom möjligheterna för den hemvändande experten att få tillbaka sitt gamla arbete eller att få annan anställning, där hans utlandstjänst kan uppskattas efter förtjänst. Väntan på nytt arbete kan medföra ekonomiska förluster. Oron för att inte kunna få lämpliga arbetsuppgifter efter återkomsten till Sverige kan också verka distraherande på hans verksamhet i

utvecklingslandet under dess senare skede, och han måste kanske lägga ner tid på att få uppgift om eventuella lämpliga platser.

Utbildningsproblem

En expert får sitt uppdrag därför att han redan har den erforderliga *yrkesutbildningen*, och vid rekryteringen vänder man sig därför a priori till folk som har sådan. Inom den multilaterala sektorn har man användning för praktiskt taget alla yrken, men det är särskilt till tekniker, ekonomer, lärare och läkare som efterfrågan är koncentrerad. Man kunde därför tänka sig att ytterligare öka utbildningskapaciteten inom dessa sektorer så att vi får bättre tillgång på begärliga experter. På dessa områden är emellertid den svenska utbildningskapaciteten så ansträngd, att man trots en avsevärd utbyggnad inte kan räkna med att tillfredsställa annat än de uppskattade inhemska behoven. Personer som besitter en viss yrkeskunskap blir emellertid mer lämpade för expertuppdrag om de får internationella utblickar inom sina fackområden och orientering om utvecklingsländernas speciella problem.

En person om än aldrig så skicklig i sitt fack kan inte åta sig expertuppdrag med mindre han fått *språkutbildning*. De flesta experter med akademisk utbildning eller åtminstone studentexamen kan visserligen hjälpligt tala engelska, men det är betydligt sämre med kunskaperna i franska och spanska. Skolkunskaperna i ett språk räcker emellertid inte för att på ett tillfredsställande sätt kunna sköta ett expertuppdrag. Även en person som kan engelska till vardagsbruk är inte alltid istånd att undervisa och förhandla på detta språk eller att skriva promemorior och förslag. En expert måste ibland behärska ett främmande språk så väl att han kan granska koncept till författningstexter och bedöma ordens valör. En expert, som inte på ett tillfredsställande sätt behärskar landets eget eller ett av de bildade skikten känt språk, får inte bara kontaktsvårigheter utan förlorar också arbetsmöjligheter. I en del svenska yrken är man visserligen van att läsa facklitteratur på engelska och att ha kontakter med utländska kollegor, men den ovan redovisade statistiken över svenska FN-expertuppdrag visar, att man från svensk sida kunnat ställa blott få experter till förfogande för uppdrag i fransk- eller spanstalande länder. I flertalet utvecklingsländer är det naturligtvis en fördel att åtminstone något känna till det lokala språket. Detta gäller även expertens hustru, särskilt om hon önskar kontakt med landets kvinnor.

Personer med högre utbildning har åtminstone i regel en grund att bygga på, men inom framförallt den bilaterala biståndsverksamheten har man också användning för folk med i huvudsak praktisk utbildning. Svenska exportföretag har ofta anledning att skicka ut montörer eller verkmästare i samband med nya anläggningar och fabriker, men erfarenheten har visat, att de då kan klara sig även med ganska begränsade språkkunskaper efter-

som det väsentliga ändå är att visa ett visst förfaringssätt eller demonstera vissa maskiner. Det finns också fält där svenskar med relativt begränsade språkkunskaper skulle kunna vara till stor nytta i utvecklingsländerna, t. ex. yrkesskolelärare. Vad de emellertid oftast saknar är tillräckliga språkkunskaper.

En blivande expert måste som ovan nämnts också få *utbildning om utvecklingsländernas förhållanden*. En svensk, som aldrig besökt Afrika, Asien eller Latinamerika behöver i förväg åtminstone en viss orientering om den miljö i vilken han skall arbeta. Han och givetvis också hans hustru måste veta något om praktiska problem som tropisk hygien och sociala attityder, t. ex. inställningen till olika klasser och minoriteter. De bör känna till något om utvecklingsländer i allmänhet, såsom de stora religionerna, de ekonomiska problemen och om olika former för tekniskt bistånd. Före avresan till ett visst bestämt land borde denna allmänna kunskap kompletteras, dels med orientering om värdlandets historia, geografi, kultur etc., dels med praktiska råd i bostads-, tjänar- och ekiperingsfrågor, uppgifter om skolförhållanden o. s. v., dels ock med anvisning på lämplig litteratur och på personer till vilka man kan vända sig för att få kompletterande och aktuella uppgifter.

Slutligen behöver en svensk expert få mera allmänna kunskaper om Sverige, något som i förstone kan synas överflödigt. En expert blir ofta tillfrågad om vårt lands neutralitetspolitik, vår inställning till sociala frågor, skolpolitik o. s. v. Även en multilateral expert blir ofta ombedd att hålla ett föredrag om svenska förhållanden eller om möjligheter att få vissa varor, krediter eller stipendier från Sverige. Han måste lära sig något om alla dessa ämnen och han måste veta vart han eller frågeställaren kan vända sig för att få ytterligare upplysningar.

Utredningens rekommendationer

Rekryteringsförförandet. Av den tidigare framställningen torde framgå att rekryteringen av experter för det tekniska biståndet är beroende av en mängd olika faktorer, varav flera ligger helt utanför vår egen kontroll. Att komma med någon enhetlig patentrösning om hur rekryteringen bör rationaliseras och effektiviseras låter sig ej göra. Utredningen vill i stället förorda att en rad partiella reformer genomförs, vilka individuellt och i isolering ej är särskilt radikala, men vars gemensamma effekt vi hoppas skall leda fram till bättre förhållanden.

I sitt första delbetänkande har utredningen dels föreslagit inrättandet av en särskild expertrekryteringssektion och en pressombudsman inom Svenska Utvecklingshjälpens sekretariat, dels antytt lämpligheten av att man inom dess råd utser en arbetsgrupp, som speciellt ägnar sig åt rekryteringsfrågor. Medlemmarna i denna arbetsgrupp, vilken sällan torde behöva mötas i plenarsammanträden, bör vara personer med blick för var experten kan sö-

kas, exempelvis representanter för statliga myndigheter, Teknologföreningen, finanskretsar, industrin och hantverket. Ett flertal åtgärder torde kunna vidtagas för att sprida kännedom om expertverksamheten i fackkretsar. Det blir bl. a. pressombudsmannens sak att sprida kännedom om vad expertuppdrag innebär, placera artiklar av hemvändande experter om problem de mött i olika länder, förmedla föredrag etc. och på andra sätt skapa intresse och goodwill för expertverksamheten, så att man får kontakt med presumtiva experter och förståelse hos myndigheter och företag för nödvändigheten av att frigöra folk. En speciellt utarbetad broschyr med uppgift på vad som krävs av en expert, resp. vilka förmåner han har bör utarbetas och spridas genom facksammanslutningar som Läkarförbundet, Teknologföreningen, SAR etc. Utredningen räknar med att själva rekryteringsförfarandet skulle kunna rationaliseras även därigenom att vissa centrala register över presumtiva kandidater lades upp inom vissa yrkeskategorier. Vi rekommenderar att Svenska Utvecklingshjälpens sekretariat tar kontakt med Centrala Värnpliktsbyrån i dessa frågor, liksom med de organisationer och intressegrupper som finns representerade i dess styrelse och råd, vilka kan ha intresse av att sådana centrala register finns tillgängliga. Ett närmare studium av de engelska erfarenheterna på detta område torde vara av värde.

Det är angeläget att man inom vederbörande FN-organ från svensk sida ytterligare understryker önskvärdheten av att till ett minimum nedbringa den tid som nu krävs innan en ev. expert får veta om han erhåller uppdraget. FN har visserligen redan vidtagit åtgärder för att påskynda handläggningen av dessa frågor, men det förefaller rimligt att en svensk sökande inom en månad efter ansökningstidens utgång skall få definitivt besked om frågans läge. Vidare är det naturligtvis angeläget att Svenska Utvecklingshjälpen, liksom hittills Svenska Institutet, håller intim och fortlöpande underhandskontakt med FN:s och fackorganens rekryteringskontor, så att man inte i onödan försöker rekrytera experter för uppdrag, som redan utlovats till ett annat land. För att möjliggöra vissa studier av anställningslandets förhållanden, språkstudier och andra förarbeten borde expertuppdrag meddelas minst tre månader före avresan.

I sitt tidigare delbetänkande har utredningen påpekat önskvärdheten av att chefen för sekretariatets expertsektion så mycket som möjligt personligen representerar Svenska Utvecklingshjälpen i de internationella möten, där expertfrågor behandlas. Bland de ärenden som han därvid har att bevaka är att eventuella anmärkningar mot svenska experter framförs öppet, så att eventuella missförstånd klaras upp. Det får icke hända att en person oförskyllt stämplas som olämplig för tjänst i utvecklingsländer.

Genom personliga kontakter med vederbörande rekryteringsorgan bör man även få möjlighet att diskutera utformningen av vissa expertuppdrag, t. ex. att föreslå en annan typ av expert än den vederbörande först tänkt

sig, en kombination av två experter från olika verksamhetsfält, en kombination med expertstipendiat etc., eller ett eventuellt samarbete med en konsultfirma eller ett entreprenadföretag.

I den multilaterala verksamheten rekryteras experter av alla nationaliteter. Inom den bilaterala verksamheten begagnar man sig emellertid i princip endast av svensk personal — om vi inte kan ställa personal till förfogande kan vi ju inte driva ett bilateralt projekt. Däremot bör det vara möjligt att i enstaka fall utnyttja även utlänningar, särskilt experter från andra nordiska länder. Likaledes bör med svenska medel kunna betalas en icke-svensk juniorexpert om en sådan skulle föreslås av en svensk FN-expert på sätt som antyds nedan (sid. 33 f.).

Expertuppdragens meritvärde. Även om det är angeläget att expertuppdragen betraktas som meriterande är det självklart att de inte skall höjas över förtjänst. Det är ytterst svårt att föreslå några enhetliga normer för värdering av expertuppdragen i merithänseende. Detta måste bli beroende av förhållandena i varje enskilt fall. Utredningen rekommenderar emellertid att Svenska Utvecklingshjälpen, som en ren rutinåtgärd och utan framställning, alltid utfärdar ett intyg om vad uppdraget inneburit, vilket arbete experten haft att utföra, vilka särskilda erfarenheter han därigenom anses ha vunnit och vilka personer som — i tjänsten — kan ge ytterligare uppgifter om hans arbete.

Frågan om tjänsteårsberäkning kommer att behandlas nedan (sid. 29). Det är emellertid angeläget att staten föregår med gott exempel och tillerkänner expertuppdrag i utvecklingsländer rimligt meritvärde. Utredningen betraktar det som självklart att missionens experter vid eventuellt verksamhetsbyte skall få sitt arbete i utvecklingsländerna bedömt på samma sätt som motsvarande tjänst inom den »officiella» biståndsverksamheten.

Löne- och anställningsförhållanden. Det är naturligtvis vanskligt att uppskatta huruvida den svenska expertrekryteringen skulle ha kunnat bli större eller effektivare om högre löner hade kunnat erbjudas, men av de kontakter som utredningen haft med de rekryterande organen förefaller det troligt att så varit fallet, åtminstone inom ett par höglöneyrken. Den svenska expertrekryteringen inom vissa fält har varit påfallande liten. På grund av att rekryteringen hittills varit splittrad på så många olika organ har det varit svårt att bilda sig en klar uppfattning på denna punkt. Det blir en av Svenska Utvecklingshjälpens uppgifter att följa denna fråga och att komma med förslag till eventuella åtgärder. Även om Sverige på grund av arbetsmarknadsläget icke kan ställa ordinarie experter till förfogande på vissa områden är det möjligt att vi där kan erbjuda juniorexperter. Utredningen återkommer senare till denna fråga.

För den bilaterala biståndsverksamheten får man i princip erbjuda de anställningsvillkor, som anses rimliga på den svenska arbetsmarknaden — det är ju ändå på denna man måste finna lämpliga personer, i konkurrens

med myndigheter, industriföretag etc. Det är emellertid angeläget att bilaterala expertuppdrag anses likvärdiga med multilaterala. Om experter i bilateral verksamhet skulle anställas mot ersättning understigande den, som utgår vid motsvarande tjänst i FN-regi, kunde detta lätt leda till att den bilaterala biståndsverksamheten betraktas som mindervärdig.

I princip bör expertens lön avvägas så att den ger kompensation för de olägenheter som följer med utlandstjänsten. Utredningen har ej ansett det befogat att föreslå några särskilda åtgärder i sådana frågor som möbel- och klädesanskaffning och andra omställningsproblem. Beträffande pensionsavgifter anser utredningen att dessa skall betalas av experten och att han bör kompenseras för dessa.

Däremot vill utredningen föreslå att man inrättar en hjälpkassa, ur vilken svenska experter — såväl multilateralt som bilateralt rekryterade — kan ansöka om bidrag i händelse de genom expertuppdraget och utlandsvistelsen åsamkats oförutsedda utgifter, som de inte skulle ha haft om de varit kvar i hemlandet. En sådan kassa ehuru tillkommen genom privata donationsmedel — den s. k. Bogeman-Stackelbergska fonden — existerar inom utrikesförvaltningen, och ur denna kan UD-tjänstemän söka bidrag vid exempelvis hastigt påkomna Sverigeresor vid hemmavarande anhörigas sjukdom eller dödsfall, för språkstudier, studieresor, deltagande i kurser, inköp av litteratur av värde för tjänsten o. s. v. Det förefaller rimligt att man ställer medel till förfogande för nu antydda ändamål, i första hand för täckande av oförskyllda stora utgifter.

När Svenska Institutet genom UD eller annorledes får uppgift om att utländer för egen räkning önskar anställa svenska experter, bör anställningslandets åtaganden garanteras av någon internationell organisation. Om så icke skett förefaller det sannolikt att möjligheterna att rekrytera svenska experter för sådana uppdrag skulle öka om man från svensk sida kunde åta sig att garantera experten godtagbara anställningsförhållanden, men utredningen vill icke rekommendera en sådan utveckling av vårt bilaterala hjälpprogram. Våra möjligheter att framgångsrikt administrera en sådan verksamhet är ju betydligt mindre än stormakternas och vi bör i stället med alla medel stödja FN:s OPEX-program och föreslå eventuella hjälpsökande att vända sig till FN.

Utredningen finner det önskvärt att näringslivets olika branschorganisationer rekommenderar sina medlemmar att underlätta för lämpliga personer inom företagen att åta sig expertuppdrag inom utlandshjälpen, samt att så långt som möjligt garantera återanställning efter avslutat expertuppdrag.

Vad beträffar statens anställda vill utredningen föreslå att det i cirkulärskrivelse från Kungl. Maj:t till myndigheterna uttalas att myndigheter bör medge erforderlig tjänstledighet i samband med expertuppdrag såvida icke starka skäl talar däremot.

I fråga om den tid som utan särskild Kungl. Maj:ts prövning kan tillgodoräknas i löne- och pensionshänseende torde en utsträckning vara möjlig. En utsträckning från nuvarande två till fyra år skulle innebära att en expert kan påtaga sig viss förlängning av tiden för sitt uppdrag utan att behöva efterhöra hur hans förmåner i tjänsten påverkas härav.

Någon rätt för en tjänsteman att erhålla begärd tjänstledighet för expertuppdrag bör givetvis ej ifrågakomma. Däremot vill utredningen föreslå att make till person, som antagits som expert, skall äga rätt till tjänstledighet med avstående av lönen. Sådan tjänstledighet bör dock kunna begränsas till fyra år.

Utredningen vill även föreslå att det i den här åsyftade kungörelsen uttalas att rätten att tillgodoräkna utlandstjänstgöring i löne- och pensionshänseende skall kunna tillkomma även den som anställs av främmande stat eller företag i främmande land. Avgörandet bör i varje sådant fall ankomma på Kungl. Maj:t. Kungl. Maj:ts beslut i fall som avses bör om möjligt lämnas experten innan uppdraget påbörjas.

Den allmänna tilläggspensioneringens regel om att anställning hos utländsk arbetsgivare inte kan tillgodoräknas inom pensioneringen vill utredningen föreslå uppmjukad. Nuvarande regel skulle förmodligen mycket ogynnsamt påverka benägenheten att söka expertuppdrag där arbetsgivaren icke är svensk. Det bör därför öppnas möjlighet för person engagerad av internationell organisation för utvecklingsarbete att kvarstå inom ATP. Det bör även lämnas möjlighet för annan person verksam i utlandet att kvarstå inom försäkringen om personens verksamhet i det främmande landet fyller samma syften som vanligen förknippas med expertarbete inom utlandshjälpen. Person, som här avses, skulle hos riksförsäkringsverket ansöka om att under utlandstjänst kvarstå inom ATP. På honom belöpande avgift skulle han i princip själv betala. Eftersom riksförsäkringsverket ej kan avgöra om en person bedriver sådan verksamhet att han har rätt att kvarstå inom ATP under utlandstjänst bör det ankomma på Utvecklingshjälpen att uttala när en person uppfyller det nämnda villkoret. Beträffande den lön, som under utlandstjänst skall ligga till grund för avgiftsbetalning och förmånsavvägning, kan förfaras så att den senast gällande lönen i Sverige läggs till grund för beräkningarna. Till denna lön bör dock kunna läggas sedvanliga ålders- och kvalifikationstillägg.

Utredningen är av den uppfattningen att de olika sociala förmåner, som kan påkallas under vistelsen utomlands bör, med de modifikationer som kan följa av den svenska sociallagstiftningen, för den svenska bilateralt anställda personalen regleras genom anställningskontrakt. I fråga om sjukförsäkringslagen vill utredningen härvid föreslå, att sådan personal, som vi föreslagit skall under utlandsvistelsen kvarstå inom ATP-försäkringen, vid återkomsten till Sverige skall få åtnjuta förmåner enligt sjukförsäk-

ringslagen. Härvid bör den till grund för ATP liggande lönen även läggas till grund för inplacering i sjukpenningklass.

Ifråga om beskattningen i Sverige av lön för arbete, som utförs i annat land, får utredningen uttala önskvärdheten av att även de experter, som rekryteras genom förmedling av FN och dess fackorgan, befrias från inkomstskatt i Sverige för i annat land uppburna expertarvodet. Beträffande bilaterala experter föreslår utredningen, att Kungl. Maj:t överväger möjligheten att tillämpa samma principer som gäller för den svenska utrikesförvaltningens personal, d. v. s. att statsskatt utgår på grundlönen (= den lön som skulle utgå vid motsvarande tjänst i Stockholm), medan de tillägg som föranleds av de speciella omständigheterna på tjänstgöringsorten är skattefria, samt att kommunalskatt icke utgår. Vad nu sagts bör givetvis endast gälla expertuppdraget — övrig inkomst i Sverige (t. ex. av kapital) skall naturligtvis beskattas efter vanliga grunder. Det nu sagda innebär en ändring av förutsättningarna för de nuvarande i bilateral verksamhet gällande anställningsvillkoren. Dessa villkor behöver alltså överses.

Den svenska missionens verksamhet i utvecklingsländerna har hittills haft en omfattning som avsevärt överstiger den verksamhet med vilka de officiella organen haft att taga befattning. Den har givit mycket stora resultat, speciellt i fråga om sjukvård, skolor och yrkesutbildning, till lägre kostnader än den officiella utvecklingshjälpen kan åstadkomma.

Genom den nu aktuella utvecklingen av den officiella hjälpen riskerar man att den av missionen bedrivna verksamheten försvåras. Svårigheterna sammanhänger såväl med finansieringsmöjligheterna som med de tidigare påtalade skillnaderna i lönesättning. Framförallt bör observeras, att medan gåvor till insamlingen »Sverige hjälper» automatiskt kompletteras med statliga bidrag av samma storlek, så sker ej något liknande beträffande gåvor till missionens utbildnings- och hälsovårdsverksamhet. Som ovan har anförts anser utredningen att bestående institutioner så mycket som möjligt bör utnyttjas inom den expanderande utvecklingshjälpen. Utredningen anser det sålunda naturligt att statsbidrag lämnas till missionen, liksom till KF, LO och liknande inom utvecklingsbiståndet verksamma institutioner, för ur biståndssynpunkt väsentlig verksamhet. För att de inom denna verksamhet anställda icke skall bli sämre ställda än andra rekommenderar utredningen att av missionen anställda specialister för sjukvård, undervisning, yrkesutbildning m. m. i fråga om tjänsteårsberäkning vid tjänstledighet från svensk statlig befattning, beskattning i Sverige av lön uppburen i utlandet och anlitande av svenska skolor för deras barns utbildning m. m., erhåller samma ställning som de bilateralt anställda svenska experterna. Det är önskvärt att samma regler må gälla för av landsting och kommuner anställd personal.

Problem i samband med vistelsen i utvecklingslandet och återkomsten till Sverige. Under det att de multilateralt rekryterade experternas sjuk-

vårdskostnader ersättes enligt av FN och dess fackorgan fastställda regler, är det svenska myndigheter som fastställer ersättningsgrunderna för bilateralt utsända experters sjukvårdskostnader. Riktlinjerna för dessa förmåner, som enligt vad ovan anförts, bör anges i anställningskontraktet, bör vara att arbetsgivaren betalar sjukvård — även förebyggande sådan — och sjuklön. I förmåner bör inbegripas de förmåner, som tillkommer stats-tjänstemän i avdragsgrupp 3 vid epidemiska eller klimatologiska sjukdomar som ådragits i land med tropiskt eller halvtropiskt klimat. Om experten önskar ett mer vidsträckt skydd bör det vara honom obetaget att själv påbygga skyddet med egen försäkring.

Såvitt utredningen har kunnat finna erbjuder skolfrågan icke så stora problem som vi väntat. Vad som framförallt brister är kännedomen om de möjligheter som finns. Skolöverstyrelsen har ställt i utsikt att utarbeta en broschyr med översikt av utlandssvenska barns och ungdomars studiemöjligheter. Utredningen tillstyrker att detta göres så snart som möjligt och att denna broschyr distribueras till nuvarande och presumtiva experter.

För att bidra till kostnaderna för barnens skolgång kan de multilateralt utsedda experterna få ersättning enligt av FN och dess fackorgan fastställda regler. De bilateralt utsända svenska experterna kan ersättas enbart enligt de regler som bestäms av svenska myndigheter. Det är alltså ersättningar till den sistnämnda gruppen som i detta sammanhang bör beaktas. Utredningen förordar, att de bilateralt utsända svenska experterna erhåller bidrag för sina barns skolgång enligt de bestämmelser som gäller för den svenska utrikesförvaltningens del.

Beträffande experternas arbetsförhållanden i utvecklingslandet anser utredningen att dessa på allt sätt bör underlättas genom tillskapandet av en effektiv basorganisation, såväl här hemma som inom de olika FN-organisationernas sekretariat. Som vi anför i vårt första delbetänkande får sparsamhetskraven beträffande administrationskostnader icke gå ut över erforderliga planerings- och hjälpfunktioner inom respektive huvudkontor. Vi rekommenderar också att Svenska Utvecklingshjälpen får medel till sitt förfogande med vilka det kan bestrida viss utrustning även för det multilaterala programmets experter. Till denna utrustning hör också dokumentationsmaterial om olika förhållanden här i Sverige eller de andra nordiska länderna, avfattat på globalt språk. Vi återkommer till denna fråga.

Det må tilläggas, att i den mån det skulle anses erforderligt att framsätta dokumentation på något lokalt språk, särskilt språk med andra alfabet, bör givetvis översättning och tryckning utföras i ifrågavarande utvecklingsland. Om man här vill översätta en på engelska tillgänglig broschyr till arabiska skall man naturligtvis inte gå till en tolk i Stockholm och ett svenskt tryckeri utan till en tolk i ett arabland och ett tryckeri där.

Bland de problem experten har att brottas med när han återkommer till Sverige efter flera års tjänst i ett underutvecklat land är de avgjort vik-

tigaste att finna bostad och arbete. Utredningen har, efter omsorgsfullt övervägande, inte funnit det möjligt att föreslå några speciella åtgärder i fråga om bostadsanskaffning i Sverige för återvändande experter. Det förefaller nödvändigt att experten själv tar hand om dessa problem, men naturligtvis bör han kunna vända sig till Svenska Utvecklingshjälpen, som i den mån så är möjligt kan bistå honom i praktiska frågor som han på grund av kort varsel eller andra omständigheter inte själv kan klara av.

Beträffande arbetsanskaffningsproblemet anser utredningen att man om möjligt skall undvika att anställa experter, som inte har sin återplacering klar. Men detta senare kan författningsvägen stipuleras endast för stats-tjänstemän. En expert som kommer från det enskilda näringslivet kan sällan räkna med annat än ett juridiskt oförbindligt löfte att man skall försöka ta honom tillbaka igen. I realiteten blir detta ofta svårt att realisera. Ett mindre företag kan inte hålla en vakans i lång tid endast för att återplacera en bestämd person. Det är därför i realiteten ofta nödvändigt att finna nytt arbete för en hemvändande expert. Även i detta fall bör den föreslagna arbetsgruppen inom Svenska Utvecklingshjälpens råd vara till nytta för att till experterna förmedla uppgifter om lämpliga lediga platser och att på andra sätt bevaka deras intressen på arbetsmarknaden. Ofta kan en initierad person se att en expert som väntas hem om ett par månader skulle vara lämplig för en viss vakans, och denne bör då telegrafiskt underrättas så att han kan etablera direkt kontakt med den presumtive arbetsgivaren.

Slutligen rekommenderar utredningen att Svenska Utvecklingshjälpen låter göra en liten broschyr med anvisningar för experter angående handläggningen av de vanligaste frågorna i samband med arbete i utlandet och återkomst till Sverige — mantalsskrivning, bilregistrering, bostadsproblem etc.

Juniorexperter. Från svensk sida bör inte göras annan skillnad mellan multilaterala och bilaterala svenska experter än som påkallas av administrativa skäl. Även om Sverige inte direkt avlönar de multilateralt utsända svenska experterna, betalas de dock indirekt genom Sveriges bidrag till FN, det är ett svenskt organ som rekryterar dem och det är svenska verk, företag etc. som måste avvara deras arbetskraft. Såväl de multilateralt som de bilateralt utsända experterna arbetar i samma syfte, nämligen att bistå utvecklingsländerna.

I diskussionen har under senare år ofta antytts möjligheten att sända ut »junior experts» eller »associate experts», som skulle kunna stanna kvar på platsen sedan den ordinarie experten rest hem, för att fullfölja hans intentioner. Eftersom det ofta är svårt för en högkvalificerad expert att under längre tid vara borta från sitt arbete i hemlandet skulle man kunna uppdelat hans vistelse i utvecklingslandet så, att han vid ett första besök undersökte förhållandena och »ställde diagnos», varefter en juniorexpert

fick fortsätta arbetet. Därest så skulle erfordras kunde experten senare återvända för en kortare tid. Det är relativt lätt att finna yngre män, som är villiga att göra en insats i utvecklingsländerna och vilkas hälsa och familjeförhållanden gör dem särskilt lämpade för sådan tjänst. Men de saknar den erfarenhet och prestige som krävs för att igångsätta och slutföra arbetet. Systemet med »junior experts» skulle innebära att man samtidigt utnyttjar deras kompetens och villighet likaväl som den äldre, i hemlandet för längre tid bundna expertens större erfarenhet. Juniorexperter har ställts till den multilaterala hjälpens förfogande av andra länder, främst Nederländerna, som totalt skickat ut ett 60-tal, varav i januari 1961 37 befann sig ute på fältet. Dessa anställs vanligen på ettårskontrakt som automatiskt förlängs, och den vanliga uppdragstiden är tre år. De får endast en mindre lön och dessutom samma traktamentsersättning som den av Technical Assistance Board fastställda för FN:s experter i samma land. Meningen är att juniorexperterna skall kunna leva på traktamentena, och lönen är avsedd att hjälpa till att överbrygga tiden efter hemkomsten intill dess de skaffat sig ny anställning. Juniorexperter med familj och barn får därjämte vissa bidrag för dessa. Utredningen rekommenderar att man även i Sverige inför systemet med juniorexperter, som i första hand kunde placeras hos multilateralt rekryterade svenska experter. Initiativet bör därvid komma från vederbörande expert och det bör vara han som får avgöra om han skulle ha användning för en juniorexpert och kanske t. o. m. kan föreslå lämplig kandidat. Som nämnts i samband med rekryteringen (sid. 27) kan det inträffa att man redan då ett expertuppdrag utlyses kan se att det är omöjligt att från svenskt håll ställa en expert med begärda kvalifikationer till förfogande för så lång tid som önskas. Svenska Utvecklingshjälpen bör i sådant fall även kunna föreslå en kombination med juniorexpert. Det bör inte heller vara orimligt att man för svenska medel avlönar en juniorexpert av annan nationalitet, om så befinns lämpligt.

Utbildningsproblem. Enligt sina direktiv skall utredningen särskilt yttra sig om huruvida expertrekryteringen skulle kunna främjas genom en särskild utbildning. Som framgått av den tidigare diskussionen bör man i detta sammanhang lämpligen skilja mellan 1. egentlig yrkesutbildning; 2. språkutbildning och 3. utbildning om utvecklingshjälpen egen problematik och förhållandena i utvecklingsländerna. Det är framförallt på de båda sistnämnda områdena som vi vill rekommendera omedelbara insatser.

Beträffande *den egentliga yrkesutbildningen* skulle det naturligtvis vara önskvärt om vi genom stipendier för studier utomlands skulle kunna er hålla den sakkunskap inom landet, som vi nu saknar inom sådana områden som tropiskt jordbruk och skogsbruk, kännedom om utländsk förvaltning o. s. v. Utredningen anser emellertid att dessa önskemål tills vidare måste få stå tillbaka för andra, som är ännu mer trängande. Det är emellertid vår förhoppning att man vid uppgörandet av studieplanerna för

vårt högre utbildningsväsende i framtiden mer kommer att beakta utvecklingsländernas speciella problem. Detsamma gäller för den vidareutbildning som f. n. planeras för högre förvaltningspersonal. Ökad undervisning om t. ex. den offentliga förvaltningen i andra länder skulle vara till nytta icke bara i expertrekryteringssammanhang utan även för den anpassningsprocess gentemot större handelsområden som f. n. pågår. Det blir Svenska Utvecklingshjälpens sak att genom allmän upplysning och särskilda framställningar tillgodose expertrekryteringens intressen i dessa sammanhang.

Språkutbildningen vid svenska skolor har numera mer än förr koncentrerats på förmåga att tala språket. Med enhetsskolans utbyggnad kommer åtminstone elementära kunskaper i engelska att inhämtas av alla svenska ungdomar. För att förbättra språkkunskaperna bland de äldre årsklasser, som nu skulle kunna tjänstgöra som experter, vill emellertid utredningen föreslå inrättandet av särskilda språkstipendier. Avsikten härmed är att svenska statstjänstemän, som kan väntas få internationella uppdrag eller tjänstekontakt med utlänningar, får tillfälle att genom vistelse i främmande land bättra på sina kunskaper. Dessa stipendier bör i första hand inriktas på studier av franska och spanska. Som den tidigare anförda statistiken visar har vi hitintills på grund av språksvårigheterna måst ställa oss nästan helt utanför hjälpen till det fransktalande Afrika och till Latinamerika. Detta får ej fortgå. Men det finns även yrkeskategorier där vi inte ens har tillräckligt antal engelskspråkiga kandidater. Idén med språkstipendier är icke ny. Inom statsförvaltningen finns redan ett fåtal sådana, men någon kontroll förekommer sällan av att vederbörande stipendiat utnyttjat dem på ett tillfredsställande sätt. Det synes befogat att de redovisar hur pengarna använts och vart studierna lett. I regel bör vederbörande själv kunna bidra till kostnaderna för ökade språkkunskaper, som för honom kan innebära bättre förmåner i framtiden. Utredningen föreslår att stipendier i särskilda fall skall kunna sökas av även icke-statsanställda personer, som på grund av expertuppdrag eller liknande tjänst i utvecklingsländerna behöver förbättra sina språkkunskaper. Medel bör därför ställas till Svenska Utvecklingshjälpens förfogande att disponeras för här anført ändamål.

De här äskade stipendiemedlen avser vidareutbildning för dem som redan besitter vissa grundkunskaper inom respektive språk. Det är emellertid med hänsyn till de alltmer ökade utlandskontakterna också nödvändigt att folk inom den offentliga förvaltningen får bättre möjligheter att rent allmänt förkovra sig i språk än vad de nu har. Inom näringslivet stödjer man på olika sätt den personal, som önskar följa språkundervisning vid svenska undervisningsanstalter eller deltaga i särskilda språkkurser. Utredningen vill förorda att sådana kurser, när tillräcklig anslutning finns, anordnas också inom departement och verk, och att man i övrigt, t. ex.

genom att i efterhand betala kursavgiften för studier, som lett till resultat, premierar intresset för språkutbildning.

Det är givet att all språkundervisning kräver en viss flexibilitet, beroende på vederbörandes förkunskaper och vad slags användning han kommer att få för främmande språk. För vissa expertuppdrag krävs perfekt kännedom om landets eget språk, för andra räcker det med mer ytliga kunskaper häri, bara vederbörande är någorlunda hemma i t. ex. engelska. Andra experter återigen måste känna till facktermer och uttryck, som endast kan inläras genom vistelse på forskningsinstitutioner, i industriföretag el. dyl. i landet i fråga. I vissa länder slutligen kan det, även om uttryckligt krav därom icke uppställts, vara värdefullt att ha någon kännedom om ett mera lokalt språk. Särskilt gäller naturligtvis detta när vederbörande stannar länge på en viss ort. Det må anföras att Svenska Tändsticksbolagets dotterbolag i Indien utbetalar särskilt lönetillägg till tjänstemän, som efter av företaget bekostade studier avlagt examen i hindustani. Svenska Utvecklingshjälpen bör ha fria händer att efter prövning i varje särskilt fall stödja även detta slags språkstudier.

Vad nu sagts har i första hand tagit sikte på statstjänstemän och på experter för den »offentliga» biståndsverksamheten. Språkkunskaper är naturligtvis nödvändiga även för näringslivets och missionens folk och det är utredningens övertygelse att statliga åtgärder i denna riktning skall leda till efterföljd även på andra håll. Utredningen har uppmärksammat det intresserade och effektiva arbete, som missionen och en rad enskilda företag lägger ned på att bibringa framtida utlandssvenskar tillfredsställande språkkunskaper. Det är givetvis väsentligt att en samordning mellan olika åtgärder härvidlag kommer till stånd, och ett naturligt forum för denna samordning blir Svenska Utvecklingshjälpens styrelse och andra organ.

Vad slutligen *utbildningen om utvecklingshjälpens egen problematik och förhållandena i utvecklingsländerna* beträffar måste det givetvis ankomma på Svenska Utvecklingshjälpen att kontinuerligt följa detta nya och i stort sett okända område och att ta erforderliga initiativ. I sitt första delbetänkande har utredningen föreslagit inrättandet av en särskild planerings- och budgeteringssektion inom Utvecklingshjälpens sekretariat, vars första uppgift skulle vara »att utgöra ett centralt informations-, planerings- och utredningsorgan i alla frågor, som berör utvecklingshjälpen». För att kunna fullgöra sin uppgift måste denna sektion få till sitt förfogande en fullständig dokumentation om den hjälpverksamhet, som bedrivs av de olika internationella organisationerna, enskilda länder, vetenskapliga stiftelser som Rockefeller och Ford Foundations etc. samt ett bibliotek avseende utvecklingshjälpens olika tekniska och administrativa problem. Utredningen förutsätter att denna sektion står i intim kontakt med motsvarande organ i andra länder, och främst då de nordiska, samt med de internationella or-

ganisationernas sekretariat. När sektionen varit i verksamhet någon tid bör den ha samlat ett kunskapsmaterial, som kan användas för experternas utbildning i fråga om hjälparbetets egna problem, och sektionens personal bör kunna användas som lärare härför. Däremot bör man icke påräkna, att Svenska Utvecklingshjälpen själv skall kunna ombesörja allt det utrednings- och dokumentationsarbete, som krävs, därest man skall få till stånd en effektiv undervisning om utvecklingsländernas politiska, administrativa, ekonomiska och sociala förhållanden.

Med det ökade intresse, som f. n. förefinns i vårt land för utvecklingsländernas problem, icke bara ur hjälpsynpunkt utan också med hänsyn till våra export-, investerings-, missions- och andra intressen, är det nödvändigt att vi får till stånd en kontinuerlig utrednings- och forskningsverksamhet beträffande dessa länder. Men de omfattar en stor del av världen och deras problem är många och olikartade. En specialisering är därför nödvändig. Man kan tänka sig en sådan efter två skilda indelningsgrunder, fackmässig resp. regional, och båda dessa typer av specialisering förekommer redan — den fackmässiga i Utrikespolitiska institutet, som är anknutet till Stockholms Universitet, och den regionala i Ibero-amerikanska Institutet i Stockholm, som har anknytning både till Handelshögskolan i Stockholm och Stockholms Universitet och Ibero-amerikanska institutet i Göteborg, som är förbundet med därvarande handelshögskola. Preliminära planer föreligger för ett regionalt Afrika-institut vid universitetet i Uppsala.

Både fackmässigt och regionalt specialiserade institut är behövliga, och i ett litet land som Sverige, där kontaktproblemen både geografiskt och personellt sett är lätta att lösa bör samordningen mellan dem inbördes och mellan dem och Svenska Utvecklingshjälpen icke utgöra något problem. Liksom i så många andra sammanhang förordar utredningen, att man för att tillgodose hjälpverksamhetens speciella behov utnyttjar redan befintliga institutioner, vilket i detta fall betyder universiteten, i stället för att skapa nya eller att expandera Svenska Utvecklingshjälpens eget sekretariat. Utredningens ordförande och sekreterare har under en studieresa haft tillfälle att besöka bl. a. The Institute for Commonwealth Studies i Oxford och Africa Studie-Zenter i Delft. Erfarenheterna härav och av konsultationer med representanter för Utrikespolitiska institutet och Ibero-amerikanska institutet i Stockholm visar klart de fördelar, som en anknytning av den här berörda forsknings- och utredningsverksamheten till ett universitet innebär. Man har där tillgång till redan existerande bibliotek, arkiv och samlingar och dessas gamla utbyteskontakter med de länder det gäller till forskare, som redan är kännare av vederbörande problemområden och till studenter som är villiga att satsa sin forskarkarriär på nya intressanta uppgifter.

Eftersom de forsknings- och utredningsuppgifter det här gäller omfattar betydligt vidare intressen än enbart utvecklingshjälpen anser utredningen

att den i huvudsak bör finansieras genom en förstärkning av vederbörande universitets ordinarie anslag. För att snabbt kunna expandera verksamheten och tillgodose utvecklingshjälpens speciella intressen rekommenderar emellertid utredningen att Svenska Utvecklingshjälpen genom engångsanslag samt eventuella tilläggsanslag under de första åren bidrager till institutens upprustning. Utredningen föreslår att medel för detta ändamål ställs till Svenska Utvecklingshjälpens förfogande.

De omedelbara initiativ, som i detta sammanhang behöver tagas är en förstärkning av Utrikespolitiska Institutet och ett eller båda av de Ibero-amerikanska instituten samt det omedelbara etablerandet dels av Afrika-institutet i Uppsala, dels av ett Asien-institut, förslagsvis anknutet till Stockholms Universitet. Att Uppsala är den lämpligaste platsen för Afrika-institutet framgår av att därvarande universitet sedan länge specialiserat sig på afrikansk dokumentation och att universitetet har ett stort antal forskare inom de humanistiska, naturvetenskapliga och teologiska fakulteterna, som företagit fältforskning i Afrika och sysslar med aktuella forskningar över afrikanska problem.

Det vore givetvis av värde om den här diskuterade verksamheten kunde ske i samverkan med övriga nordiska länder, och det har kommit till utredningens kännedom att en sådan samverkan f. n. diskuteras inom den internordiska ministerkommitté, som handlägger frågorna om hjälpen till utvecklingsländerna. I avvaktan på resultaten av denna kommittés arbete har utredningen icke önskat ingå närmare på hur en sådan samverkan borde organiseras. Utredningen finner det emellertid möjligt att representanter för de övriga nordiska länderna ingår antingen i vederbörande instituts styrelse eller som aktiva medlemmar i deras forskarstab. Det kan också tänkas, att något av de övriga länderna skulle vilja ta initiativet till ett Asien-institut, vilket i så fall skulle kunna förläggas till detta land i stället för till Stockholm.

De här anförda specialinstituten skulle, förutom åt primär forskning och löpande utredningsverksamhet, även kunna ägna sig åt att förmedla kännedom om utvecklingsländerna till experter, och de skulle vara de naturliga avlastningsplatserna när en expert återvänder till Sverige, full med färiska erfarenheter, synpunkter, informationer etc. En av deras huvuduppgifter bleve att samla aktuell dokumentation, kartor, filmer etc. över resp. ämnesområden. Det finns f. n. mycket officiellt tryck — särskilt FN-dokument — som inte görs allmänt tillgängliga, och institut av detta slag borde vara den naturliga samlingsplatsen för sådana dokument. Samarbete förutsättes givetvis äga rum med andra liknande institutioner i Sverige och utlandet.

Utresande experter och andra resande till utvecklingsländerna skulle vid dessa institut kunna få den allmänna information om sina blivande tjänstgöringsområden som bättre sätter dem i stånd att förbereda sig för förhål-

landena. Det skulle emellertid vara värdefullt om särskilda kurser kunde arrangeras för personer, som av en eller annan anledning har intresse för arbete i utvecklingsländerna. Förutsättningen för dessa kurser är emellertid, att man inom respektive institut följer utvecklingen inom de olika länderna, så att man verkligen har något att lära ut. Sådana kurser skulle framförallt rikta in sig på personer, som har allmänna intressen för utvecklingsländerna och deras problem, och som kan väntas bli intresserade för framtida expertuppdrag. Det har visat sig att den enda tidpunkt då en blivande expert verkligen har tid att ta reda på något om sitt ev. framtida tjänstgöringsland är då han först börjar bli intresserad — det är då han och hans familj vill veta så mycket som möjligt om ett tilltänkt arbetsland och om vad en längre tids vistelse där skulle innebära. När han väl fått ett uppdrag har han alltför mycket att göra med avvecklandet av sitt ordinarie arbete, med flyttning och vaccinationer etc. för att ha tid över för andra förberedelser. Det har även visat sig att företag, som ordnat kurser för blivande utlandspersonal, funnit att en del av eleverna inte visat sig lämpade för tjänst i utvecklingsländer, under det att andra, som man tidigare kanske ej haft ögonen på, stundom passar bättre. Själva utbildningsprogrammet har alltså kommit att bli ett viktigt hjälpmedel vid personurvalet. Det kan därför vara önskvärt även när det gäller expertrekrytering att förlägga utbildningen till tiden före det definitiva personvalet, eftersom de som frivilligt anmäler sig till kurser ofta har ett genuint intresse, som kan göra dem lämpade för utlandstjänst.

Liksom i så många andra frågor ankommer det på Svenska Utvecklingshjälpens att ta initiativ till sådan kursverksamhet, som här anförts. Utan att på något sätt vilja binda Utvecklingshjälpens i dess initiativ önskar utredningen understryka önskvärdheten av att gemensamma kurser anordnas för blivande experter, industrins utlandspersonal, missionens folk, UD-personal etc. Föredrag bör därvid ges över utvecklingsländernas politiska, ekonomiska och sociala problem och om man, som synes lämpligt, förlägger kurserna till internatskolemiljö med möjlighet för fruarna att också vara med, skulle kvällarna kunna ägnas åt exempelvis lättare underhållning med färgbilder, filmvisningar och åt diskussioner med föreläsarna och, framförallt, med inbjudna stipendiater från utvecklingsländerna. Utredningen har sig bekant att förslag till en dylik kurs utarbetats på initiativ av Svenska Institutet och väntas bli föremål för ytterligare diskussioner. De riktlinjer, som där dragits upp, överensstämmer i stort sett med utredningens uppfattning om vad som kan vara lämpligt som ett första experiment. Här må blott understrykas önskvärdheten av att de ovan omnämnda specialinstitutet införskaffar och ställer till förfogande lämpliga dokumentärfilmer om utvecklingsländerna — en film om ett främmande land kan ju bättre än en lång text klargöra hur där ser ut, hur man betar sig o. s. v.

Den undervisning om Sverige som en utresande expert eller utlandssvensk

behöver synes, enligt utredningens uppfattning, lämpligen böra anförtros Svenska Institutet, som redan svarar för framställningen av allmänt informationsmaterial om Sverige. Det ligger helt i linje med Institutets verksamhet att orientera utresande svenskar om tillgänglig Sverige-litteratur, möjligheter att låna film o. s. v., och broschyrer etc. kan när så befinnes lämpligt, ställas till expertens förfogande. Särskilt vill utredningen föreslå att experter om möjligt får tillgång till stencilerade standardföredrag om Sverige, avfattade på främmande språk, så att dessa kan användas som stomme för expertens egna föredrag, av honom kompletterade med för den aktuella publiken avpassade uppgifter. Utredningen förutsätter att ett intimt samarbete förekommer mellan Svenska Utvecklingshjälpen och Svenska Institutet i dessa frågor.

Sammanfattning

Beträffande rekryteringen av experter förordar utredningen

att Kungl. Maj:t genom cirkulärskrivelse till de statliga myndigheterna uttalar önskemålet att tjänstledighet för expertuppdrag beviljas såvida icke starka skäl utgör hinder däremot;

att Kungl. Maj:t måtte förordna att den för statliga befattningshavare för närvarande gällande rätten att vid expertuppdrag tillgodoräkna tjänsteår i löne- och pensionshänseende under två år (SFS 1957:596) utsträcker att gälla fyra år;

att Kungl. Maj:t måtte överväga möjligheterna att lämna sådant medgivande även vid anställning i främmande land, därest Svenska Utvecklingshjälpen efter prövning i varje särskilt fall funnit att sådant medgivande är önskvärt ur de synpunkter Utvecklingshjälpen har att bevaka;

att Kungl. Maj:t måtte på i det föregående angivet sätt öppna möjligheter för av utländska arbetsgivare för utvecklingsuppdrag anställda svenska medborgare att kvarstå inom ATP;

att Kungl. Maj:t måtte undersöka förutsättningarna för att i skattehänseende likställa samtliga de experter som anställs i multilateral verksamhet;

att Kungl. Maj:t ville uppdraga åt Svenska Utvecklingshjälpen att framlägga sådana förslag rörande de i bilateral verksamhet anställda svenska experternas anställningsvillkor, att de i skattehänseende samt i fråga om sjukvårdsförmåner numera likställs med i utrikesförvaltningen tjänstgörande befattningshavare;

att Kungl. Maj:t måtte anmoda Svenska Utvecklingshjälpen att införa regler av innebörd att specialister anställda i missionen, av svenska organisationer upprättade skolor i utvecklingsländerna och annan liknande biståndsverksamhet får i vissa avseenden samma ställning som bilateralt anställda svenska experter;

att Kungl. Maj:t måtte låta närmare undersöka möjligheterna att förstärka Utrikespolitiska Institutet och de Ibero-amerikanska instituten samt att upprätta afrikanska och asiatiska institut;

att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt skolöverstyrelsen att utarbete en broschyr med upplysningar rörande utlandssvenskarnas barns och ungdomars studiemöjligheter;

att de internationella multilateralt arbetande organen uppmanas meddela expertuppdrag minst tre månader före expertens avresa;

att de kommunala myndigheterna genom Svenska Utvecklingshjälpen eller på annat sätt meddelas uppgift om den inställning staten och de statliga myndigheterna intager till internationella expertuppdrag i olika avseenden samt om önskvärdheten av att motsvarande regler tillämpas med avseende på kommunala befattningshavare; samt

att Kungl. Maj:t uppdrager åt Svenska Utvecklingshjälpen att beakta de åtgärder som förordats i detta betänkande samt att i den mån så befinnes påkallat framlägga därav berörda förslag.

De viktigaste av de uppgifter som skulle ankomma på Svenska Utvecklingshjälpen att lösa avser

1. anordnande av kursverksamhet för blivande experter,
2. införande av system med juniorexperter,
3. inrättande av språkstipendier och språkkurser,
4. omarbetning av de för bilateral biståndsverksamhet för närvarande gällande villkoren,
5. undersökning av behovet av hjälp med sjukvårdskostnader för bilateralt anställda experter,
6. skolbidrag för bilateralt anställda svenska experter,
7. formerna för hjälp åt svenska experter för täckande av oförutsedda oförskyllda utgifter,
8. uppläggning av centrala register över presumtiva experter,
9. broschyrer med anvisningar till ledning för experter,
10. övriga åtgärder för utbildning av blivande experter.

KAPITEL

Stipendiatmottagningen

Typer av stipendiater

Liksom ifråga om experter finns det stipendiater av många olika slag. Gemensamt för dem är att de önskar utbildning för att ta hand om vissa uppgifter eller problem i hemlandet, och att de söker idéer och impulser, kunskap om nya rön och nya metoder. Det ligger i sakens natur att vad de lär sig i Sverige inte utan vidare kan användas i hemlandet. Ifråga om förkunskaper och studiefält förekommer mycket stora variationer. Till Sverige kommer således stipendiater för grundläggande teknisk utbildning, specialarbetare och verkmästare, som skall lära sig speciella arbetsmetoder eller högt kvalificerade forskare och vetenskapsmän. I de olika fallen erfordras olika omhändertagande myndigheter. Där finns också personer som skall besöka ett stort antal institutioner under perioder varierande från några dagar till 6 månader. Som framhållits i utredningens första delbetänkande och som antytts ovan kommer också stipendiater hit genom många andra kanaler, på svenska statsstipendier, via studentkårerna, missionen etc.

Multilaterala stipendier utdelas genom FN och dess fackorgan, under det att bilaterala stipendier utlyses och fördelas genom svenska organs försorg. I detta senare fall måste man tillse att kännedom om tillgängliga stipendier verkligen sprids, så att ett rimligt antal kvalificerade sökande erhålls. Detta åstadkommes på olika sätt: Svenska Institutet utnyttjar svenska beskickningar som i sin tur tar kontakt med vederbörande undervisningsministerium; SFS tar kontakt med universitet och World University Service o. s. v. Det är naturligtvis önskvärt att myndigheterna i stipendiatens hemland är införstådda med valet av kandidat, så att man kan räkna med att stipendiaten får lämplig anställning efter hemkomsten. Slutligen söker man kontrollera att en föreslagen stipendiat verkligen har erforderliga språk- och fackkunskaper.

För utdelande av stipendium ur de medel, som förvaltas av Centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd krävs f. n. beslut av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall. I och med att Svenska Utvecklingshjälpen börjar sin verksamhet räknar emellertid utredningen med att denna omständliga procedur skall bli obehövlig.

Under de senaste åren har i Sverige årligen tagits emot ungefär 200 stipendiater från FN eller dess fackorgan (som totalt delar ut ca 2 100 stipendier årligen). För att belysa fördelningen av dessa stipendiater på olika

internationella organisationer, studieområden och ursprungsländer har utredningen här nedan sammanställt den knapphändiga statistik, som funnits tillgänglig.

En granskning av den delvis ofullständiga statistik över stipendiatmottagning, som Svenska Institutets avdelning för tekniskt bistånd samlat in, ger vid handen att sammanlagt 721 stipendiatier från FN och dess fackorgan togs emot under åren 1956—59. Av dessa kom 297 på stipendier från WHO och 117 på stipendier från FN:s eget biståndsprogram (fördelade med 70 på ekonomiska utvecklingsfrågor, 37 på socialvård och 10 på offentlig förvaltning). UNESCO-stipendiaternas antal var 66, FAO-stipendiaternas 55 och ILO-stipendiaternas 20. 1 person hade stipendium från ICAO.

Utöver dessa 721 stipendiatier kom under åren 1956—59 235 stipendiatier till Sverige inom ramen för det av USA finansierade s. k. »tredjeland-programmet». Flertalet av dessa stipendiatier var jugoslaver.

En översikt av nationaliteten hos ca 1 500 stipendiatier under åren 1947—59 visar att den största gruppen (350 personer) kom från Jugoslavien, vilket förklaras med omfattningen av det amerikanska tredje-land-programmet. 113 var indier, 97 israeler, 60 franska medborgare, 50 pakistanare och 44 egyptier. Den avgjort största gruppen kom från länder, där engelska är det mest kända av de globala språken. Från det franska språkområdet kom sammanlagt 103 stipendiatier, från det spanska 67 och från det portugisiska 10. Många av dessa stipendiatier torde emellertid ha kunnat engelska.

Inom den bilaterala verksamheten fanns det i Sverige under 1960 45 stipendiatier, vilka samtliga kunde engelska. Deras genomsnittliga studietid var uppskattningsvis $1\frac{1}{2}$ år, men det finns innehavare av bilaterala stipendier, som studerat i Sverige under 4—5 år. Praktiskt taget samtliga har lärt sig svenska.

Slutligen må nämnas att Svenska Institutets avdelning för tekniskt bistånd tar emot ett stigande antal — 1960 11 personer — stipendiatier, som kommer till Sverige inom ramen för FN:s och ILO:s program för europeiskt socialpolitiskt samarbete.

Sverigevistelsens problem ur stipendiatens synpunkt

Språkfrågan. För de stipendiatier, som skall delta i den ordinarie undervisningen vid svenska skolor och utbildningsanstalter, är språkfrågan det största problemet. Men även för de stipendiatier, som bedriver praktiska studier i verk, fabriker etc., är naturligtvis okunnighet i svenska ett stort handicap. Man räknar med att det tar åtminstone en termin, oftast två, av språkstudier för att en stipendiat skall kunna följa ordinarie undervisning. Hittills har detta ofta skett genom att stipendiaten fått gå om

första årets kurs, något som varit olyckligt inte minst ur psykologiska synpunkter.

Stipendiater, som inte skall delta i ordinarie svenskspråkig undervisning behöver inte lära sig svenska. Detta gäller givetvis alla, som kommer för några månader eller ännu kortare tid, men även personer, som vistas i Sverige ett halvår eller t. o. m. ett år, förlorar mycken värdefull studietid om de måste ägna någon mer avsevärd del av Sverigevistelsen åt att lära sig ett språk, som de annars har begränsad användning för. De behöver därför instruktion på ett för dem känt globalt språk, vanligen engelska, samt därjämte dokumentation på samma språk.

Det förekommer vidare att långtidsstipendiater, som skall studera vid en svensk utbildningsanstalt, har bristande förkunskaper även i andra ämnen än svenska, beroende på att man haft annan studiegång i det land där de tidigare studerat.

Fackstudiemöjligheterna. I princip bör en stipendiat komma till Sverige för studier endast när det inte finns studiemöjligheter i hans hemland eller i annat land, som är lämpligare för honom, exempelvis genom att han redan kan språket eller att klimatet är bättre. Stipendiatutbildning bör därför i första hand äga rum på studieområden, som kräver stora fasta anläggningar, som undervisningssjukhus och laboratorier, eller vid mer praktiskt inriktade studier inom institutioner, som är speciellt värdefulla som studieobjekt.

Kapaciteten vid svenska universitet och högskolor är nästan helt tagen i anspråk för det stora inhemska behovet — bl. a. gäller detta läkare, ekonomer och tekniker. Man kan därför inte under överskådlig tid räkna med att utbygga undervisningsanstalterna så att man får kapacitet även för stipendiater, utan dessa måste ta upp platser, som är avsedda för svenska studenter.

Det skulle varit önskvärt att utröna på vilka områden det finns eller skulle kunna skapas marginell utbildningskapacitet i Sverige, men som ovan omnämnts har utredningen ej haft möjlighet att gå in på denna uppgift. En sådan undersökning är både synnerligen tidskrävande och vanskelig, eftersom en diskussion av framtida kapacitetsutbyggande med tanke på stipendiater måste bygga på en kartläggning av såväl utbildningsbehovet i utvecklingsländerna och i Sverige som de tillgängliga personella och materiella resurserna. De behov, som redan nu kan förutses i utvecklingsländerna är högst varierande, och för att kunna ange lämpliga kombinationer av kurser och praktiktjänster måste ingående undersökningar företagas för varje särskild yrkesgrupp.

Den centrala stipendiatmottagningen

Fackstudiernas uppläggning. De ur administrativ synpunkt enklaste problemen erbjuder de stipendiater, som omhändertas av ett specialiserat verk,

t. ex. ITU-stipendiater, som endast behöver vistas vid Televerket och ev. L M Ericsson, eller ICAO-stipendiater, som studerar vid Luftfartsstyrelsen och kanske någon flygplats. Dessa tillhör emellertid undantagen. För flertalet stipendiater måste man göra upp efter de individuella behoven varierande studieprogram. Dessa gestaltar sig naturligtvis olika för en stipendiater, som ligger i Sverige under flera år och för en som bara kommer hit på ett par veckor. Ifråga om stipendiatstudiernas uppläggning arbetar de nordiska länderna efter en gemensam plan i så måtto att ett nordiskt land varje år har ansvar för den nödvändiga samordningen av den multilaterala stipendiatverksamheten. Detta innebär att det samordnande landet tar emot alla ansökningar från personer, som på stipendium från FN eller något av dess fackorgan vill studera i något eller några av de nordiska länderna. Vederbörande hänvisas sedan till det nordiska land, som vid den aktuella tidpunkten har de bästa förutsättningarna att lämna den utbildning stipendiaten söker.

Hittills är det framför allt Centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd, som tagit hand om långtidsstipendiater, och därvid har uppläggningsen av de fackliga studierna varit relativt enkel. Vederbörande stipendiat måste förberedas så att han kan följa undervisningen i en svensk utbildningsanstalt, och därefter utbildas han på samma sätt som de svenska eleverna. Detsamma gäller för flertalet stipendiater som finansieras av de olika studentkårerna, t. ex. de indonesiska studenterna, som studerar vid de tekniska högskolorna. Korttidsstipendiater och »studiebesökare» till ett antal av c:a 5 000 per år tas i huvudsak om hand av Svenska Institutets studiebesöksavdelning, vilken lägger ned ett stort arbete på att göra upp individuella studieprogram för dessa kategorier. Särskilt för korttidsbesökare kan det förekomma att de missuppfattat eller förbisett olika studieområden. Det är därför angeläget att deras studier fortlöpande kontrolleras så att de inte kommer in på fel spår, och att man före avresan går igenom studieresultaten så att eventuella luckor kan fyllas igen.

Det räcker emellertid ej med att långtidsstipendiaterna placeras in vid en högskola eller universitet. De teoretiska studierna bör kompletteras med praktik under somrarna inom förvaltningen och inom svensk industri. Många gånger kan det vara nyttigt för en stipendiater att få syssla med manuellt arbete under sommaren. Därigenom får han intim kontakt med svenska arbetare, får övning i att lära sig »ta folk», blir tvungen att tala svenska och får den allmänna inblick i svenskt arbetsliv, som är ett inte oväsentligt komplement till den mer fackbetonade utbildningen. För många stipendiater är det mycket nyttigt att t. ex. få se att en svensk ingenjör inte är för fin för att arbeta med sina händer eller att lära sig att passa tiden. En student kan emellertid inte få arbetstillstånd för praktikanttjänst med mindre han först skaffat sig en anställning (för skogsarbete på sommaren samt för hushålls- och lantbruksarbete kan dock polismyndighet ge tillstånd).

Det finns även praktikanter, som kommer hit utan att bedriva teoretiska studier i Sverige. Arbetsmarknadsstyrelsen har således under åren 1956—60 placerat sammanlagt 262 u-landsstipendiater i åldern 18—30 år, som i princip skall stanna i Sverige 12—18 månader. Ibland har det emellertid varit svårt att passa in dem på företagen, och det har blivit allt svårare att finna lämpliga praktikantplatser. Feriepraktikanter, huvudsakligen akademiker, kommer till Sverige inom ramen för det ambitiösa och effektiva utbytesprogram, som ordnas av International Association for the Exchange of Students for Technical Experience (IAESTE), vars svenska kontaktorgan är Svenska Industrins Praktiknämnd. Denna placerar årligen c:a 900 utländska praktikanter inom svensk industri. Det är uppenbart att denna praktikanttjänst har många fördelar, bl. a. genom att den är självfinansierande och genom att utlänningar därigenom får insikt i svenska förhållanden och personliga kontakter inom svensk industri.

Mycket talar för att stipendiater sammanförs till särskilda kurser, varvid undervisningen ges på exempelvis engelska. Detta har gjorts ifråga om bl. a. artificiell insemination (vid Veterinärhögskolan i Stockholm), gjutertechnik (i Eskilstuna) och växtförädling (vid Svalöv).

Här fordras emellertid, att kursen ges i ett ämne där Sverige har något att ge som inte kan läras bättre på annat håll, och att man till kursernas förfogande kan ställa kompetenta lärare, som kan undervisa på främmande språk, och har personliga erfarenheter av utvecklingsländerna. Det är också nödvändigt att man får elever med någorlunda samma förkunskaper — i annat fall blir gruppen svår att hålla samman.

Stipendiatmottagning i verk och företag. För den stora gruppen av stipendiater och besökare, som kommer till Sverige för praktiska studier inom förvaltningen eller näringslivet blir frågan om hur de tas om hand ute på verk och företag stipendiatmottagningens viktigaste problem. Alla måste tas emot på ett eller annat sätt, och man måste ordna så att de får se och lära sig vad de önskar. Vi har redan berört de problem ifråga om språksvårigheter etc. som detta kan innebära. Språkkunniga experter inom verk, företag, institutioner etc. får ofta lägga ner mycken tid på att ta hand om besökande utlänningar. Det finns statliga organ där man måste avdela särskilda befattningshavare för denna uppgift. Institutioner som KF anställer på somrarna språkkunniga studenter etc. som guider och många industrier håller sig med särskilda sektioner för att ta hand om studiebesökare. Ofta är givetvis dessa kontakter med utlänningar av värde för de svenska institutionerna, men de försvåras av att besökarna kommer utspridda över hela året, vilket komplicerar planering. Det kan inte vara rationellt att en institution måste avdela folk för att redogöra för dess verksamhet en dag för en thailändsk regeringsdelegat, nästa dag för en tysk studiegrupp, tredje dagen för en tunisisk student, fjärde dagen för en argentinsk stipendiat och femte dagen för en norsk journalist.

När det gäller studiebesök av tjänstemän, som från olika länder kommer till Sverige för att studera statsförvaltning, är det i regel Svenska Institutet som i förväg lägger upp ett program för deras besök. Institutet brukar då anlita någon tjänsteman i statsförvaltningen eller annan, som kan ta hand om vederbörande och planera ett program. Studierna brukar ordnas så att den besökande statstjänstemannen får tillfälle att råka ett antal olika tjänstemän inom olika delar av statsförvaltningen för att under en eller ett par timmars samtal få del av ämbetsverkets organisation och arbetsmetoder. Dessutom försöker man ordna en orientering över huvudprinciperna för förvaltning överhuvud inom de fält som vederbörande har till uppgift att studera.

Svårigheterna att ordna ett sådant studieprogram på ett förnuftigt sätt ligger främst däri, att man sällan i förväg vet vilken grad av erfarenheter den besökande i verkligheten besitter. Det ligger ju i öppen dag att programmet för en tjänsteman, som arbetar i lägre nivå, inte kan ordnas på samma sätt som programmet för en tjänsteman, som arbetar på högre nivå. Det är också klart att den som huvudsakligen önskar studera den ekonomiska utvecklingen, nationalinkomstberäkningar och förhållandet mellan landets ekonomi i dess helhet och den statliga ekonomin inte har samma intressen som den, som vill studera den statliga administrationen i juridisk och statsrättslig synpunkt. Ofta kan man inte i förväg bedöma vad den besökandes verkliga intressen är. Det är därför mycket vanligt att det program som i förväg gjorts upp för en besökande behöver ändras, sedan han väl anlånt och den som först tar emot honom får klarhet om, hur programmet verkligen bör läggas. I detta avseende brister mycket i planmässighet inte bara vid planeringen i Stockholm utan också i fråga om de planer för resor, som uppgjorts i de berörda internationella organisationerna.

En annan svårighet vid planeringen av sådana besök ligger däri, att de som skall ta emot den gästande utlänningen uteslutande inriktar sig på att diskutera programmet med utgångspunkt enbart ifrån svenska förhållanden och utan tillräckligt beaktande av att de svenska förvaltningsprinciperna i stor utsträckning är särpräglade och avviker från vad som i andra länder är vanligt. I dylika fall får den gästande stipendiaten svårt att tillgodo-göra sig de uppgifter, som lämnas honom i Stockholm. Det är nödvändigt att de som tar emot en utländsk stipendiat har möjlighet att beakta de speciella förhållanden som gäller samt de principer, som tillämpas inom det förvaltningsområde där stipendiaten hör hemma. Det är bl. a. av denna anledning som utredningen i föregående kapitel understrukt behovet av vidareutbildning inom dessa områden.

En annan typ av svårigheter uppkommer därigenom att stipendiaternas resor inte alltid förläggs till tider, som är lämpliga för mottagandet i Sverige. Det är inte alls ovanligt att utlänningar kommer till Sverige under semestertid, när just de personer vederbörande bör råka är bortresta och

deras vikarier inte har tid att ta emot den gästande på det sätt, som vore önskvärt. Det händer också ofta att utlänningar, som vill studera exempelvis budgetförhållanden, anländer just vid den tidpunkt, då arbetet med den kommande budgeten pågår som mest intensivt hos de myndigheter han vill besöka. Det blir då tidsmässigt inte möjligt att ordna det mottagande som vore önskvärt.

Genom att antalet besök av denna typ under senare år ökat avsevärt och förekommer praktiskt taget under hela året blir myndigheterna i Sverige alltför hårt belastade med att ta emot utlänningar. I flera fall har det inträffat att olika tjänstemän från ett och samma land kommer till Sverige vid flera olika tidpunkter för att studera precis samma ämnesområden.

Av dessa olika skäl är en ökad planmässighet i denna verksamhet nödvändig. Det kan ifrågasättas om man inte borde i förväg ange vilka tider utlänningar, som önskar studera bestämda områden, exempelvis allmän statsförvaltning, skatteproblem, statistik, rättsväsen, viss industriell teknik o. s. v. kan mottagas samt underrätta de planläggande internationella organisationerna härom. Om så sker skulle man kunna ta emot flera gästande utlänningar samtidigt samt även ordna mottagandet i allmänhet och det mera personliga umgänget med de svenska tjänstemännen på ett förnuftigt sätt. Ett sådant mottagande skulle i vissa avseenden få karaktären av en kursverksamhet men bör dock inte helt läggas på sådant sätt. Om besöken ordnas såsom föreläsningar eller föreläsningsskurser kan lätt mycket av det man vinner genom den personliga kontakten mellan den besökande och hans motsvarande tjänsteman i Sverige gå förlorad. Det väsentliga här är endast att man i görligaste mån försöker begränsa besök av denna karaktär till lämpliga tidpunkter, försöker samordna flera olika besök samt att man minskar arbetsbelastningen för de mottagande tjänstemännen.

Det är givet att många besökare inte disponerar sin tid utan att deras Sverigevistelse måste infalla vid en viss tidpunkt, som bestäms av ett rundreseprogram som även omfattar andra länder i Europa. Men det är likaså uppenbart att många studiebesökare får ganska litet ut av sin vistelse i Sverige om de vid hitkomsten finner att de personer de helst vill träffa är bortresta (något som under hela sommaren är den stora stötestenen för t. ex. Svenska Institutets studiebesöksavdelning och UD:s pressbyrå), därför att en intressant fabrik stängt för semester.

Att många studie- och stipendiatbesök får relativt liten verkningskraft behöver emellertid inte bara bero på den bristande samordningen utan också på att de mottagande institutionerna inte har någon erfarenhet av hur man tar hand om stipendiater. Det har tidigare understrukits att vad en stipendiat behöver lära sig är inte vad Sverige gjort eller gör, utan hur svenska erfarenheter kan användas i hans eget hemland. Det är därför viktigt att de mottagande institutionerna inser detta syfte med besökarens studier och det aktuella landets problem, och detta är inte lätt för perso-

ner, som kanske aldrig varit i utvecklingsländer och naturligt nog har rätt oklara begrepp om dem. En mottagande institution, som förfogar över all den erforderliga fackkunskapen, kan därför kanske inte förmedla denna på bästa sätt, och vad värre är, vet kanske inte vart man kan vända sig för att få råd i en sådan situation. När det gäller studiebesökare, som slussas ut genom Svenska Institutet, så kan visserligen den mottagande institutionen vända sig dit om så skulle behövas, men särskilt sommartid har institutet inte på långa vägar de erforderliga personalresurserna för att kunna ta sig an enstaka stipendiater. I andra fall händer det väl att man drar sig för att besöka institutet. Vid en rad stora företag har man vid mottagandet av utländska besökare en viss rutin under det att mindre företag, som blott undantagsvis har utländska långtidsbesökare, sällan har erfarenhet av hur dessa kan och bör tas om hand. Ett särskilt problem är att en stipendiats studiesyfte ibland kan vara så komplicerat, att den mottagande organisationen inte utan mycket omfattande samråd med fackkunskap kan lägga upp ett lämpligt program. När det gällt tredje-land-stipendiaterna har Svenska Institutet ibland anlitat en konsulterande ingenjörsfirma, som mot av ICA betalat arvode åtagit sig att planera stipendiaternas studier i Sverige.

Kunskaper om Sverige och miljöinflytandet. Det har upprepade gånger påtalats att svenska erfarenheter på ett visst område inte utan vidare kan appliceras på ett utvecklingsland — genom att dessa länders förutsättningar är annorlunda måste också lösningarna av problemen bli det. Det har således visat sig att Sverige trots sin ryktbarhet på socialvårdens område haft relativt litet att ge besökare från utvecklingsländerna. Våra krav på socialt omhändertagande är helt andra än de, som är rimliga i dessa. Privat och nationell prestige gör ju också att man gärna vill visa det bästa man har, medan en stipendiat ofta har mer att lära av våra fel och misslyckanden. Såväl instruktörer som stipendiater måste därför vara försiktiga vid bedömningen av de svenska erfarenheterna och söka utreda om dessa verkligen kan appliceras i stipendiaternas hemländer.

De kurativa problemen. För många stipendiater medför Sverigevistelsen en rad anpassningsproblem, även vid sidan av dem som uppstår på grund av språkbarriären. De är vana vid ett annat klimat än det svenska, de måste skaffa sig en helt ny uppsättning kläder, de löper risk att få förkylningssjukdomar och de kan lida av den depression, som lätt följer med den mörka årstiden i Sverige. Genom att de inte kan svenska blir de lätt isolerade — de har svårt att komma in i det svenska samhället, de kan inte läsa tidningar, gå på teater eller vara med på rent svenska sammankomster el. dyl. De har alla de anpassningssvårigheter, som är naturliga vid ankomsten till ett land med påfrestande klimat, »stel» befolkning och obekanta seder. Många av dem får speciella problem, t. ex. hinduiska vegetarianer, som måste laga sin mat själva, och andra råkar i allvarliga personliga konflikter,

som rymmer mycken tragik. Exempel härpå saknas tyvärr inte, trots att den svenska stipendiatverksamheten hittills varit föga omfattande. Avståndet till hemlandet skapar också problem för stipendiaterna — de har inte råd eller möjlighet att återvända i händelse någon nära anhörig blir sjuk, och oron för familjen kan ogynnsamt påverka studierna. Särskilt äldre personer har svårt att få kontakt i en främmande miljö, de känner sig isolerade och får kanske ett direkt ogynnsamt intryck av vårt land. Stipendierna räcker inte till resor inom Sverige och stipendiaterna får ofta inte möjlighet att se något av landet utöver studieorten. Under ferierna då deras svenska studiekamrater åker hem till sig känns ofta isoleringen särskilt tryckande.

Allt detta kan leda till att stipendiaterna får en ofördelaktig och skev uppfattning inte bara om Sverige, utan om västerlandet överhuvudtaget och denna deras inställning kan även påverka deras studier. De resurser, som de stipendiatmottagande organen i Sverige hittills förfogat över, har tyvärr inte medgivit att tillräcklig personal kunnat ställas till förfogande för kurativa uppgifter. Under ett studiebesök, som utredningens ordförande och sekreterare företagit i bl. a. Storbritannien, uppmärksammade de vilken vikt man där lägger vid det personliga omhändertagandet av stipendiaterna — trots att förhållandena där var mycket gynnsammare än hos oss, därigenom att dessa nästan alltid behärskar landets språk.

Bland de kurativa problemen märks omhändertagandet vid ankomsten och hjälp med klädanskaffning och andra praktiska problem. Stipendiaterna behöver rum, som svarar mot deras personliga behov, och där de får studiero. Förutom hjälp med språkundervisning behöver de informationer om Sverige och svenska förhållanden, och de måste ha någon att vända sig till om de kommer i trångmål. Vidare måste de komma i kontakt med svenskar och få tillfälle att delta i diskussioner och berika sig på andra områden än de rent fackliga. Ofta kan deras pretentioner på omhändertagande vara mycket höga — de förstår ej den arbetsbörda, som vanligen åvilar deras svenska kontakter både inom och utom tjänsten. Det kan, inte minst ur svensk synpunkt, vara värdefullt att stipendiaterna från utvecklingsländerna får se något av Sverige och svenskt liv, men man får inte räkna med att redan fullt upptagna fackexperter skall klara dessa uppgifter på fritid.

Mycket har redan gjorts och görs för att hjälpa stipendiaterna. Genom SFS har vid universitetet inskrivna stipendiaterna tillgång till lånefond, billiga resor m. m.; The Institute for English-Speaking Students vid Stockholms Universitet besiktigar alla uthyrningsrum, som erbjuds dess elever; Svenska Institutet och Centralkommittén försöker så gott det går hålla löpande kontakt med stipendiaterna; det finns en vännkommitté o. s. v. Det är emellertid uppenbart att mycket mer skulle kunna göras om man förfogade över personal och lokaler för dessa ändamål.

Utredningens rekommendationer

Sverigevistelsens problem ur stipendiats synpunkt. Det viktigaste av dessa problem är språkfrågan. De stipendiater, som måste lära sig svenska, bör sätta igång med detta redan innan de lämnar hemlandet, och Svenska Utvecklingshjälpen bör därför ges möjlighet att låna ut grammfonkurser och liknande hjälpmedel, eller att betala undervisning i svenska på platsen om lämplig lärare finns. När långtidsstipendiaten anländer till Sverige bör han under första tiden så mycket som möjligt koncentrera sig på språkstudierna. Den effektivaste undervisningen i Stockholm synes f. n. vara den, som bedrivs av The Institute for English-Speaking Students vid Stockholms Universitet, där man har två timmars undervisning per dag under terminerna (med början i september resp. januari). Klasserna omfattar högst 15 elever, men det krävs blott 10 elever för att den nuvarande kurskostnaden skall täckas. Kursavgiften är 400 kronor. Man förfogar över lärare och lokaler för att ta emot även andra än Institutets egna elever. Undervisningen baseras på engelska men man kan även ge undervisning i svenska för personer med franska som bas. Utredningen rekommenderar att The Institute for English-Speaking Students utnyttjas för att ge såväl multilaterala som bilaterala stipendiater svenskundervisning på bekostnad av Svenska Utvecklingshjälpen. Denna utbildningsmöjlighet bör även kunna utnyttjas av enskilda företag och institutioner. Det må dock nämnas att det råder brist på läroböcker i svenska för fransktalande personer, något som bör uppmärksammas av Svenska Institutet i samband med dess arbete på att anskaffa dokumentation om Sverige på främmande språk. Därest behov skulle föreligga att anordna liknande koncentrerade kurser på annat håll, bör Svenska Utvecklingshjälpen ta initiativ till detta.

Stipendiater och praktikanter, som skall stanna en längre tid i Sverige men som inte behöver fullständiga kunskaper i svenska, bör beredas tillfälle att genomgå snabbkurser av den typ, som arrangeras av de s. k. Goethe-Instituten i Förbundsrepubliken Tyskland. En student eller praktikant, som skall vistas i Tyskland, måste genomgå en förberedande kurs och det finns flera varianter, från 4 veckor till 3 månader. För Sveriges vidkommande synes det tillräckligt med en fyraveckorskurs, som förutom språkundervisning även bör taga upp andra frågor som rör Sverige. Ledandet av dessa kurser synes, enligt utredningens uppfattning, lämpligen böra anförtros Svenska Institutet, även om de finansieras med medel från Svenska Utvecklingshjälpen. Det kan nämnas att Svenska Institutets engelska motsvarighet, British Council, ordnar liknande orienteringskurser, ehuru betydligt kortare eftersom alla stipendiater, som kommer till England, har hjälpliga kunskaper i engelska. Sådan kursverksamhet synes ligga i linje med Svenska Institutets allmänt informativa uppgifter.

Utredningen vill hänvisa till ett annat tyskt initiativ på stipendiatmottagningens område, vilket synes eftersträfvansvärt. De stipendiater, som stan-

nar i Tyskland en längre tid, sammanförs ungefär i mitten av deras Tysklandsvistelse i särskilda kurser, som anordnas av Carl Duisberg-Gesellschaft. Avsikten med dessa kurser är att man skall få tillfälle att med stipendiaterna diskutera deras hittills vunna erfarenheter, klarlägga eventuella missförstånd och gå igenom sådana allmänna problem med dem, vilka de bättre förstår när de vistats i landet någon tid. En första kurs av denna typ planeras f. n. av Centralkommittén. Det ankommer på Svenska Utvecklingshjälpen att bedöma erfarenheterna från denna kurs och att ta nödiga initiativ för framtiden.

Det finns ju emellertid stipendiater, som kommer hit på så kort tid att det är uteslutet för dem att lära sig svenska. Ändå måste de vid sidan av intervjuer, som kan göras på andra språk, ta del av dokumentation, som endast finns på svenska. Det är då naturligtvis onödigt att, som nu vanligen sker, relativt högkvalificerade specialister inom verk, institutioner och företag skall behöva lägga ner tid på enklare översättnings- och tolkningsuppgifter. För att lösa språkproblemet och för att rent allmänt effektivisera stipendiatmottagningen föreslår utredningen att Svenska Utvecklingshjälpen får möjlighet att anlita svenska fackutbildade studerande som handledare, guider och tolkar åt vissa typer av stipendiater. Det förefaller som om unga studerande här skulle ha ett naturligt fält att göra en personlig insats i utvecklingshjälpen, — studentorganisationerna har ju i flera sammanhang uttryckt sin villighet att bistå utvecklingsländerna, men studenterna har begränsade ekonomiska tillgångar, och det ligger i sakens natur att de, innan studierna är avslutade, inte kan tjänstgöra ens som juniorexperter. Sådana handledare skulle ha till uppgift att ordna sammanträffanden, att ledsaga stipendiaten under besök, att översätta redogörelser som lämnas av svensktalande personal, att översätta behövliga stycken ur på svenska avfattade dokument och att på andra sätt söka minska språkproblemet. Utredningen föreslår att en försöksverksamhet av detta slag påbörjas snarast möjligt, och att medel för detta ändamål ställs till Svenska Utvecklingshjälpens förfogande.

Stipendiater, som behöver komplettera sina kunskaper i andra ämnen än svenska, synes kunna begagna sig av Statens Kompletteringsgymnasium, som är beläget i Stockholm och som har filialer i universitetsstäderna. För att kunna tillgodogöra sig undervisningen där måste dock stipendiaten f. n. först behärska svenska, men man bör undersöka huruvida icke vissa studier vid Statens Kompletteringsgymnasium skulle kunna ske också med utgångspunkt från andra språk.

Av alldeles särskild vikt är att dokumentation finns tillgänglig på andra språk än svenska. Många intervjuer skulle bli obehövliga eller åtminstone kunna kortas ner om man i förväg kunde överlämna en promemoria eller broschyr på ett språk stipendiaten behärskar. En stipendiat, som på detta sätt redan känner till fakta, kan lägga upp ett samtal med en svensk specia-

list på ett mer givande sätt än om han måste börja med att inhämta elementära fakta. Sådant dokumentationsmaterial bör om möjligt ställas till förfogande redan före stipendiatens ankomst till Sverige. Dokumentationsmaterialet bör även användas för spridning i utvecklingsländerna både av återvändande stipendiater och av svenska experter ute på fältet. För närvarande är ju vetenskapliga avhandlingar och undersökningar i regel avfattade på globala språk, och en del svenska företag har redan en omfattande dokumentation på engelska, avsedd för sin icke-svensk-språkiga personal vid dotterföretag utomlands. Utredningen vill rekommendera, att en inventering verkställs av sådant material som redan finns tillgängligt på främmande språk och som kan vara av intresse för utvecklingsländerna, samt att kompletterande dokumentation framställs och görs tillgänglig. Detta arbete bör åvila Svenska Institutet, som redan svarar för framställningen av allmän Sverigelitteratur. Utredningen föreslår att medel härför ställs till förfogande.

Fackstudiemöjligheterna. Då man för närvarande inte kan ytterligare utbygga kapaciteten vid de högre utbildningsanstalterna för läkare, ekonomer och tekniker synes det realistiskt att koncentrera sig på stipendiatmottagningen på sådana områden, där det för närvarande finns kapacitet. I den mån man i framtiden finner att lediga platser uppstår vid svenska utbildningsanstalter bör man utreda om dessa lämpar sig för studenter från utvecklingsländerna och, om så är fallet, utlysa stipendier för just dessa. Med den nuvarande beläggningen vid högskolor och vetenskapliga institutioner etc. synes det emellertid mest ändamålsenligt att man tills vidare utgår från den efterfrågan på studiemöjligheter som redan anmälts från utvecklingsländerna, och så gott det går försöker finna studieplatser för personer som fått stipendium från FN eller dess fackorgan eller som sökt bilaterala stipendier, i stället för att söka stimulera efterfrågan i en viss riktning.

Däremot vill utredningen avråda från inrättande av särskilda utbildningsanstalter för stipendiater från utvecklingsländerna. Det naturliga är, som tidigare framhållits, att en stipendiat antingen får studera vid ordinarie utbildningsanstalt i ett land vars språk han behärskar, eller att han studerar inom en institution som är särskilt avancerad i just hans ämne. Bortsett från språket är det ju ofta naturligt, att en stipendiat studerar i ett land, där exempelvis rättsväsende och förvaltning är någorlunda lika de som finns i hans hemland. Bygger man upp nya institutioner måste deras kvalitet bli sådan, att studenter även från de industrialiserade länderna lockas dit. I Nederländerna finns t. ex. två utbildningsanstalter med undervisning på engelska, Institute for Social Studies i Haag och Institute for Photogrammetry i Delft, och båda har ett sådant anseende att deras kurser är av intresse även för studenter från U. S. A. och Västeuropa. För Sveriges vidkommande är det naturligare att antingen gradvis expandera re-

dan tidigare internationellt kända utbildningsinstitutioner med viss undervisning på främmande språk eller att anordna tillfälliga kurser, speciellt anpassade för utländska stipendiater. Vidare bör vi inte insistera på att ett svenskt stipendium nödvändigtvis måste användas för studier i Sverige. Om exempelvis en svensk expert i FN-tjänst finner att en ung man i hans tjänstgöringsland skulle vara lämplig för fortsatt utbildning bör det inte vara orimligt att denne får ett svenskt stipendium för att studera var som helst, på den studieort som passar honom bäst med hänsyn till studiemöjligheter, språk o. s. v.

Det synes utredningen att man i vissa fall även bör överväga möjligheterna att förlägga kurser utomlands, till platser som exempelvis Tanger, som erbjuder klimat, levnadsbetingelser, kontaktmöjligheter o. s. v., som passar både svenskar och afrikaner. Förutsättningen är givetvis även här att undervisning ges i en svensk specialitet och att man inte behöver alltför omfattande utrustning. Att detta går att genomföra visar de skolor, som redan har startats i New Delhi av Kooperativa Förbundet i samarbete med Internationella Kooperativa Alliansen och i Kampala (Uganda) av LO i samarbete med Fria fackföreningsinternationalen.

Vi bör inte heller vara främmande för att bidra till en utökning av fackstudiemöjligheterna genom att utbygga kapaciteten vid existerande undervisningsanstalter i utvecklingsländerna själva, t. ex. genom att bidra till bibliotek eller laboratorieutrustning eller hjälpa till med att bygga studentbostäder eller hälsokliniker.

Flera av dessa frågor är f. n. under utredning inom Beredningen för internationella biståndsfrågor. Utredningen har därför icke ansett sig böra komma med några definitiva rekommendationer utan förutsätter att Svenska Utvecklingshjälpen i fortsättningen uppmärksammar och prövar alla förslag av nu antydd art som må komma till dess kännedom.

Fackstudiernas uppläggning. Det har tidigare framhållits att språkproblemet är en central fråga när det gäller mottagandet av stipendiater från utvecklingsländerna, vare sig dessa kommer för längre eller kortare tid. För att lösa detta problem men också för att rent allmänt rationalisera stipendiaternas studier i Sverige anser utredningen att man i så stor utsträckning som möjligt bör sammanföra stipendiaterna till speciella kurser eller studiegrupper.

Några allmänna synpunkter på sådana har redan givits. Som exempel på vad som gjorts på detta område må anföras den undervisning som sedan några år bedrivs vid Veterinärhögskolan i Stockholm, men de tidigare nämnda växtförädlings- och gjuteritekniska kurserna skulle också kunna väljas som illustrationer. Veterinärkursen inleddes genom att svenska veterinärer tjänstgjorde som FAO-expertyper i Indien på artificiell insemination. Sedan de skaffat sig grundlig kännedom om kreatursbeståndet etc., blivit vana att undervisa på engelska och fått insikt i indiska förhållanden etc., utdela-

des, med bilaterala svenska medel men med FAO-hjälp, stipendier till noggrant utvalda indiska veterinärstuderande som fick vidareutbildning i Stockholm under ett år. Efter kursens slut placerades de som lärare vid nystartade indiska inseminationsanstalter etc. Under Sverigevistelsen har stipendiaterna beretts möjlighet att resa omkring i Sverige. Som handledare av det slag vi ovan diskuterat har man haft en äldrekursare från Veterinärhögskolan och som kurssekreterare en svenskkunnig indier som inser stipendiaternas speciella anpassningssvårigheter och problem. Denna insats framstår som ett utmärkt exempel på biståndsverksamhet, inte minst genom att man där kombinerat flera olika former. Ämnet är av särskild vikt för ett boskapsland som Indien, och det är ett område där utvecklingen i Sverige nått långt och där verksamheten fått stor utbredning. På grund av FAO-uppdrag finns det svenska veterinärer som är insatta i indiska förhållanden och vana att undervisa på engelska. Utbildningen i Sverige har kompletterat den som ägt rum i Indien, stipendiaterna har blivit personligen utsedda och man har på förhand vetat att deras kunskaper kommer till användning efter hemkomsten. Även anpassnings- och uppföljningsproblemen förefaller väl lösta, ehuru personalen varit i minsta laget. Kursledaren har själv sökt hålla brevkontakt med stipendiater som återvänt till Indien. En liknande uppläggning finner man vid kooperations-skolan i New Delhi, vars elever avses skola kunna få stipendium för kompletterande utbildning i Sverige i regi av Kooperativa Förbundet och Sveriges Lantbruksförbund. Utredningen finner det sannolikt att en intensifierad svensk expertverksamhet kommer att leda till att svenska experter finner att deras insats skulle kunna följas upp efter de linjer som ovan skisserats, och vill rekommendera att Svenska Utvecklingshjälpen noggrant prövar alla förslag av denna typ som må framläggas av svenska experter med personlig erfarenhet av såväl utbildningsbehovet i sitt tjänstgöringsland som av motsvarande utbildningsmöjligheter i Sverige. Som tidigare anförts bör man även kunna tänka sig studiegrupper med relativt kortvariga diskussions- och studiebesöksprogram.

Även om man skulle lyckas anordna ett större antal specialkurser och studiegrupper måste man emellertid placera majoriteten av stipendiaterna individuellt eller i små grupper ute på olika verk, institutioner och företag för praktiska studier. För att kunna planlägga alla dessa individuella studieprogram måste Svenska Utvecklingshjälpens sekretariat stå i kontinuerlig kontakt med en mängd specialister på olika områden. Utredningen föreslår, att dessa kontakter institutionaliseras genom att man inom Utvecklingshjälpens råd bildar en särskild arbetsgrupp för planering och övervakning av stipendiaternas utbildning ur ren facksynpunkt. Sannolikt skulle inte denna arbetsgrupp behöva mötas i plenarsammanträden så ofta, men genom att få lämpliga personer mer permanent knutna till organisationen borde sekretariatets arbete i hög grad kunna underlättas.

Det har också vidare framhållits att stipendiater som närmast får teoretisk utbildning i Sverige i många fall lämpligen bör erhålla viss praktikanttjänstgöring. För närvarande har Arbetsmarknadsstyrelsen inte tillräckliga personella resurser för att i önskvärd utsträckning förmedla praktikantplatser, och utredningen vill därför rekommendera att dess personalresurser förstärkes för detta ändamål. Det är också angeläget att åstadkomma en samordning med det praktikantutbyte som anordnas av Svenska Industrins Praktiknämnd. Utredningen vill också rekommendera att länens arbetsförmedlingar får rätt att anskaffa praktikantplatser för bona fide studerande från utvecklingsländerna, även då dessa inte innehar arbetstillstånd. För närvarande kan arbetstillstånd endast erhållas om man först skaffat sig plats, och det ena betingar alltså det andra.

Enligt utredningens uppfattning bör det även ingå i Svenska Utvecklingshjälpens uppgifter att i god tid före en stipendiats hemresa bereda honom tillfälle till genomgång av sina studieresultat med någon auktoritet på området, t. ex. en av medlemmarna i den ovannämnda arbetsgruppen. I de fall där stipendiaten skall lämna en reseberättelse till myndigheter i hemlandet el. dyl., bör genomgången baseras på konceptet till denna.

Slutligen vill utredningen fästa uppmärksamhet på bristen på biblioteks- och studieplatser i Stockholm. Läget på bostadsmarknaden har medfört att studenter och stipendiater ofta bor så långt från utbildningsanstalten att de har behov av studiemöjligheter i stadens centrala delar. Då bibliotekens läsesalar redan är fullsatta har u-landsstipendiaterna ingenstans att ta vägen, och värdefull studietid går till spillo. Den lämpligaste lösningen är, enligt utredningens förmenande, att en läsesal inrymmes i den lokal som nedan föreslås som samlingsplats för stipendiater.

Kunskaper om Sverige och miljöinflytandet. I den mån stipendiater från utvecklingsländerna studerar vid vanliga svenska undervisningsanstalter kan man relativt litet ta hänsyn till deras eventuella önskemål i vad avser undervisningens inriktning. Dessa stipendiater stannar emellertid en längre tid i Sverige och de får därför möjlighet att lära känna olikheterna mellan deras eget land och vårt. Däremot har en korttidsstipendiat eller studiebesökare ett direkt behov av att få dessa olikheter påpekade för sig. Detta kan naturligtvis lättast göras av personer som själva varit i stipendiatens hemland. I den mån sådana personer inte finns att tillgå, synes det önskvärt att stipendiaterna tas om hand av personer som, utan att själva ha erfarenhet av utvecklingsländerna, har kunnat diskutera stipendiatens utbildningsbehov med en person som har den regionala ehuru ej den fackmässiga bakgrunden. Utredningen vill rekommendera att Svenska Utvecklingshjälpens uppmärksammar detta vid stipendiaternas placering, exempelvis genom att handledaren får uppgift på personer eller litteratur som kan konsulteras så att studierna uppläggs på rätt sätt.

När det gäller problemet att tillse att en Sverigeutbildad stipendiat verk-

ligen får möjlighet att i hemlandet utnyttja vad han lärt sig vill utredningen först och främst rekommendera samarbete med hans hemlands myndigheter. Vidare synes det lämpligt att i vissa fall resebidrag ställs till förfogande för ledare av i Sverige anordnade kurser, så att dessa kan med f. d. elever och deras myndigheter diskutera erfarenheter som kan vara av nytta för den fortsatta verksamheten på ömse håll.

När Centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd övervägt att ställa medel till förfogande för en lånefond för startkapital åt eleverna vid den svenska yrkesskolan i Karachi synes man, enligt utredningens uppfattning, vara inne på rätt väg. Missionen har tidigare på liknande sätt lämnat f. d. elever i sina yrkesskolor ett bidrag så att de kunnat öppna egen verkstad eller annars hjälpt dem till lämplig anställning. Detta är ju möjligt främst när det gäller bilaterala projekt, där man genom den svenska fältpersonalen kan följa utexaminerade elever.

För att hjälpa hemvända Sverigestipendiater i deras vidareutbildning är det ofta önskvärt att svenska tidskrifter etc. kan ställas till deras förfogande. Det har inträffat att i Sverige utbildade ingenjörer bett att få gratisprenumeration på tekniska publikationer för att kunna följa med vad som händer på den tekniska fronten i Sverige, och att f. d. stipendiater av egna medel prenumererat på svenska dagstidningar. Det förefaller utredningen självklart att Svenska Utvecklingshjälpen skall kunna använda stipendiemedel för att inom rimliga gränser och med vederbörlig kontroll ställa tidskrifter, litteratur och annat informationsmaterial till f. d. stipendiaters förfogande. Närmast bör det ankomma på vederbörande svenska beskickning att hålla kontakt med förutvarande svenska stipendiater, och utredningen vill föreslå att Svenska Utvecklingshjälpen i den utsträckning som är möjlig gör upp och distribuerar förteckningar på svensktalande och Sverige-intresserade f. d. stipendiater i utvecklingsländer.

De kurativa problemen. Tidigare i detta kapitel liksom i utredningens första delbetänkande har nödvändigheten av stipendiaternas rent personliga omhändertagande påtalats. Innan vi på ett tillfredsställande sätt kan ta hand om de stipendiater som redan finns i eller väntas till Sverige bör vi vara restriktiva med det annars så angelägna utbyggandet av stipendiatprogrammet. Utredningen vill därför understryka vikten av det i det första delbetänkandet framförda förslaget att Svenska Utvecklingshjälpen centralt tar hand om all kurativ verksamhet och att den får en stipendiatavdelning av tillräcklig storlek. Om möjligt bör varje stipendiat mötas vid båt, tåg eller flygplats och ledsagas till hotell och till Svenska Utvecklingshjälpen eller annat mottagningsorgan. Han bör få hjälp med tull-, pass-, valuta- och uppehållstillståndsformaliteter etc., en uppgift som lämpligen kan anförtros yngre personal eller praktikanter. Det må nämnas att British Council år 1960 hade folk som mötte 9.000 främmande studenter, trots att praktiskt taget samtliga dessa talade engelska. Vidare bör stipendiatavdelningen be-

redas möjlighet att anvisa i förväg besiktigade rum till överkomliga priser som erbjuder stipendiaten studiero och som motsvarar de speciella krav han må ha på grund av hemlandets seder etc. Givetvis bör tillses att det inte föreligger någon risk för rasdiskrimination. Utredningen vill vidare rekommendera att Svenska Institutet får möjlighet att framställa och distribuera broschyrer som utförligare än de nu existerande — »Study in Sweden» och »How to feel at home in Sweden» — ger praktiska upplysningar över sådana förhållanden som hur mycket man ger i dricks på en frisersalong, hur man åker tunnelbana, att aerogram är billigare än brev, var man finner en tandläkare, vilken nytta man har av att mantalsskriva sig i Sverige etc.

I andra sammanhang (sid. 51 f.) har föreslagits att Svenska Institutet arrangerar språk- och orienteringskurser, avsedda att minska anpassnings-svårigheterna i Sverige, och likaså har föreslagits att man i vissa fall ställer särskilda handledare till förfogande åt stipendiater som icke behärskar svenska. Utredningen vill rekommendera att Svenska Utvecklingshjälpen gör upp en lista på frivilliga, som är beredda att hjälpa stipendiater till rätta med praktiska problem under den första tiden. Särskilt bör man beakta de äldre stipendiaterna som ofta har större kontaktsvårigheter än ungdomarna.

Utöver dessa yngre krafter bör Svenska Utvecklingshjälpen förfoga över en särskild kurator som kan ägna sig åt de mer allvarliga mänskliga problem som ofta kan uppkomma — frågor om äktenskap, föräldraskap, penning-svårigheter, sjukdom, misslyckanden i studierna etc. Han bör ha möjlighet att vid behov besöka stipendiater som icke vistas i Stockholm och att vidtala lämpliga lokala krafter att tjänstgöra som »faddrar» åt de stipendiater som vistas inom vederbörande ort.

Till de kurativa problemen hör givetvis också att ge stipendiaterna möjlighet att träffa svenskar. I London har man skapat det s. k. Overseas Students Centre, där studerande från utvecklingsländerna under sitt första Londonår kan träffa engelska och utländska studenter. För närvarande har denna organisation 3.600 medlemmar av 118 olika nationaliteter, men då man flyttar in i nya lokaler skall medlemsantalet kunna ökas till 5 000. Overseas Students Centre disponerar över lokaler där man ordnar diskussioner, filmvisningar, dans- och bridgeaftnar, dansundervisning, föredrag, språkkurser och andra kurser etc., och där det även finns klubblokaler och en snackbar. Utredningen vill rekommendera att liknande lokaler ställs till förfogande på platser där man kan räkna med att betydande antal stipendiater ständigt kommer att vistas, och framförallt då Stockholm. Det är utredningens förhoppning att initiativet i detta fall tages från vederbörande kommuner. Det finns redan i Stockholm klubbar och föreningar med internationell anknytning, men dessa har lokalsvårigheter. Erfarenheten visar att det inte är så angeläget med detaljerade program för

varje kväll, om man bara har en lokal där intresserade svenskar och utländska stipendiater kan träffas och som därigenom blir en naturlig träffpunkt för sällskaplig samvaro. Vidare bör den innehålla bibliotek och läsesal (jfr ovan sid. 56). En sådan lokal skulle också med fördel kunna utnyttjas för föredrag om utvecklingsländerna och för informella visningar av t. ex. smalfilm; det skulle vara en plats dit presumtiva experter går för att träffa personer som själva kommer från det land dit de avser att bege sig; och kanske en plats där en svensk som tar hand om en stipendiater kan gå med honom för en pratstund utanför »tjänsten». I detta sammanhang må påpekas att stipendiater i Sverige ofta har svårt att finna lämpliga matställen, eftersom mjölkbarer och andra billiga restauranger sällan har språkkunnig personal. Studentkårerna i Stockholm och Stockholms stad har planer på att uppföra ett internationellt studenthem i Stockholm. Detta skulle bidra till att förutom rumsfrågan lösa de här diskuterade problemen. Studenthemmet är givetvis avsett för såväl svenska som utländska studenter.

Slutligen må uppmärksammas att Svenska Utvecklingshjälpen bör få möjlighet att ta sig an stipendiaterna på deras fritid och framförallt under deras ferier. Som en första åtgärd synes man böra avdela personal för att fullfölja det redan påbörjade arbetet med en »vänkommitté», vars medlemmar är beredda att i sina hem ta emot stipendiater. Detta synes utredningen vara en lämplig uppgift för Utvecklingshjälpens råd och vi rekommenderar att det inom rådet upprättas en särskild arbetsgrupp för dessa frågor. Det är vår förvisning att det finns många svenska hem i både städerna och ute på landet och inom alla samhällsgrupper som gärna skulle vilja ha en stipendiater som gäst över en weekend eller en helg. I landsorten synes man, som redan ofta skett, kunna utnyttja Rotary- och Lionsklubbar o. s. v., och det må nämnas att Fredrika Bremerförbundets Strängnäsavdelning tagit ett värdefullt initiativ genom att varje år inbjuda stipendiater till Strängnäs. De bästa kontaktorganen torde emellertid vara de olika studie- och nykterhetsorganisationerna etc. inom vilka man lätt bör finna folk både med erforderliga språkkunskaper och med intresse för utvecklingsländerna.

Det är även angeläget att Svenska Institutet får möjlighet att ordna studiebesök och ferieresor för bl. a. stipendiater, så att dessa får se något annat av Sverige än det som faller inom ramen för deras fackstudier. Många av stipendiaterna blir säkert tillfrågade efter hemkomsten om svenska förhållanden, om våra sociala problem, om vår exportindustri etc., och ju mer de vet desto bättre. Nu händer det att svenska företag tar hem sin egen lokalanställda utlandspersonal för fortbildningskurser i Sverige utan att dessa får tillfälle att besöka svenska företag i andra branscher eller se något av vårt land i övrigt. Sådana av Svenska Institutet anordnade studiebesök borde givetvis samordnas såväl för stipendiater och studiebesökare

som för företagens utlandspersonal, missionens gäster från utvecklingsländerna etc.

Utredningen förutsätter härvid att utbildning i Sverige avses för personer som synes ha förutsättningar att vistas i en främmande miljö. Den kurativa verksamheten bör därför främst inriktas på sådana problem som uppkommer genom att stipendiaten icke kan svenska och genom att han har begränsade medel till sitt förfogande.

Stipendiatmottagning i verk och företag. Som tidigare anförts är det för verk och företag en olägenhet att stipendiaternas besök så sällan är samordnade. Det är önskvärt att en sådan samordning kommer till stånd. Ett efterföljansvärt initiativ i denna riktning har redan tagits av Svenska Institutet, som börjat ordna informationsveckor för utlännningar av innebörd att personer som är speciellt inriktade på att studera ett visst område i Sverige inbjudes att komma vid en angiven tidpunkt, då man lägger upp ordentligt planlagda program, med förberedda anföranden på olika språk o. s. v. Försommaren 1961 ordnades således en informationsvecka för tyskspråkiga studiebesökare som ville studera stadsplanering och detaljhandel. Likadana veckor — för c:a 80—90 deltagare — planeras i andra ämnen, särskilt inom undervisnings-, social- och industrisektorerna. Utredningen föreslår att denna verksamhet utvidgas, och att Svenska Utvecklingshjälpen ställer medel till förfogande till Svenska Institutet för detta ändamål. Planer föreligger redan för vissa större kurser: arkitektkurser vartannat år, tekniska kurser fr. o. m. nästa år o. s. v. och dessa planer bör på allt sätt stödjas. Kursavgifter uttages för närvarande, så att kurserna finansieras till självkostnadspris och de är alltså självbärande, utom i vad avser administrationskostnaderna, för vilka Svenska Institutet står. Det är givetvis lämpligt att man i dessa kurser även tar emot stipendiater som redan vistas i Sverige för studier inom det vid kursen behandlade området, och självfallet är det angeläget med samordning mellan sådana kurser och den fackutbildning som flera svenska företag bedriver på främmande språk.

Genom att man på detta sätt klargör att studier av industrier under sakkunnig ledning, föredrag på globala språk i angivna ämnen etc. ordnas vid viss tidpunkt skulle anslutningen kunna bli så stor att man kunde ordna verkligt givande program som nästan finge karaktären av seminarier. Stipendiater och praktikanter som vistas på andra håll i Europa skulle då kunna lägga upp sina studieresor så att en kurs i Sverige inpassades. Det följer också ett inte obetydligt goodwillvärde med att dylika kurser blir regelbundna institutioner — en person som fått utbyte därav sprider naturligtvis kännedom därom bland sina kolleger i hemlandet, som får en möjlighet att komma ett senare år. Sådana informationsveckor passar givetvis inte alla presumtiva besökare, men de skulle innebära en utomordentlig möjlighet till rationalisering för alla som kan förbereda sin Sverigevistelse i god tid.

För att effektivisera omhändertagandet av utlänningar vid verk och företag vill utredningen föreslå att Svenska Utvecklingshjälpen arrangerar korta kurser i sådant »omhändertagande». Svenska Institutet ordnade för några år sedan en endagskurs, avsedd just för personer som hade till uppgift att ta emot studiebesökare och stipendiater, och det vore, enligt utredningens uppfattning, värdefullt om denna kunde göras regelbundet återkommande. För att komplettera kursen synes det emellertid angeläget att framställa en för de mottagande institutionerna avsedd broschyr över vad man framförallt måste tänka på när man får besökare från utvecklingsländerna.

Viktigast av allt är emellertid att det inom de olika verk och institutioner som skall besökas verkligen finns språkkunnigt folk som har tid att ta hand om de besökande stipendiaterna och att göra upp detaljerade anvisningar för deras studier. Åtminstone vid våra universitet och viktigaste forskningsinstitutioner men även vid flera departement och verk bör det finnas särskilt avdelade internationella kontaktmän, som kan ägna sig åt den alltmer växande strömmen av utländska besökare och skriftliga förfrågningar. Det ankommer närmast på vederbörande organ att bedöma behoven i detta fall och att anhålla om medel för deras tillgodoseende. Utredningen har här endast önskat stryka under nödvändigheten av att detta sker och att icke stipendiatprogrammets effektiva genomförande uppbromsas genom en bristande planering på denna punkt.

Utredningen har slutligen uppmärksammat behovet av att de institutioner där stipendiater vistas för studier under en längre tid utfärdar något slags diplom eller certifikat angående dessa studier. För närvarande utdelas diplom av Institute for English-Speaking Students vid Stockholms Universitet och till deltagarna i Centralkommitténs veterinärkurser, men annars i regel ej. Däremot synes detta vara vanligt i utlandet, och det är naturligt att en stipendiat som legat i Sverige vill ha lika klara papper på sina studier som hans kolleger får på annat håll. Den närmare utformningen av diplomerna måste ju variera i de individuella fallen, men utredningen vill framhålla önskvärdheten av att detta problem beaktas vid uppläggningen av framtida kurser. Det vore för övrigt värdefullt om Svenska Institutet kunde sprida en på de globala språken avfattad publikation som ger klart besked om vilken utbildning som ligger bakom olika svenska kurser och examina och vilka utländska akademiska grader dessa närmast motsvarar, så att stipendiater med svensk examen får denna merit bedömd efter förtjänst.

Sammanfattning

Beträffande stipendieverksamheten förordar utredningen

att Kungl. Maj:t måtte överväga möjligheterna att införa förenklade reg-

ler för av Utvecklingshjälpen mottagna stipendiater att under studietiden i Sverige erhålla arbetstillstånd för kortare praktikantarbeten; samt

att Kungl. Maj:t uppdrager åt Svenska Utvecklingshjälpen att beakta de förslag som förordats i detta betänkande samt att till Kungl. Maj:t överlämna de framställningar som med anledning därav må finnas påkallade.

De viktigaste av de uppgifter som skulle ankomma på Svenska Utvecklingshjälpen att lösa avser

1. upprättande av samlingslokal för utländska stipendiater och internationellt intresserade svenskar,
2. försöksverksamhet med handledare för icke svensktalande stipendiater,
3. kontakt med myndigheter i de länder i vilka stipendiater utses i fråga om såväl utbildning av stipendiater som omhändertagande och placering vid återkomsten,
4. anknytning av kursverksamhet i Sverige till biståndsverksamheten i utvecklingsländerna,
5. möjligheter att anordna kurser i utlandet,
6. stöd åt ökning av kapaciteten vid undervisningsanstalter i utvecklingsländerna,
7. kurser för svenskar som skall omhändertaga till Sverige anländande stipendiater,
8. anordnande av kontaktkonferenser i Sverige,
9. anordnande av språkutbildning för långtidsstipendiater,
10. utformning och översättning av diplom till stipendiater som avslutat utbildning i Sverige,
11. insamling och översättning till främmande språk av dokumentationsmaterial m. m.,
12. anordnande av studiebesök och ferieresor för stipendiater,
13. anordnande av kuratorsverksamhet, samt
14. övriga åtgärder för omhändertagande av stipendiater under deras uppehåll i Sverige.

KAPITEL 4

Ekonomiska beräkningar

I de två föregående kapitlen har utredningen rekommenderat dels vissa förändringar av gällande författningar, dels en rad åtgärder som bör vidtagas såväl av Svenska Utvecklingshjälpen, så snart denna träder i funktion, som av redan existerande organ och myndigheter, framförallt Svenska Institutet. Att någorlunda exakt ange vilka kostnader dessa rekommendationer kommer att medföra låter sig ej göra. Detta gäller särskilt beträffande de föreslagna författningsändringarna.

När utredningen föreslagit andra organ än Svenska Utvecklingshjälpen att vidtaga vissa åtgärder, synes det böra ankomma på dessa att efter vederbörlig prövning av våra förslag hemställa om erforderliga medel i sina ordinarie anslagsäskanden. Våra rekommendationer har i de flesta fall angett en försöksverksamhet, och det är vanskligt att ange några exakta belopp för de kostnader denna kommer att dra.

Beträffande de åtgärder som föreslås vidtagna av andra organ än Svenska Utvecklingshjälpen anser vi oss inte böra anföra några kostnadsförslag, utan finner det rimligt att dessa organ själva äskar erforderliga medel. Det rör sig här om institutioner som verkar även för andra ändamål än utvecklingshjälp, och även om de av oss föreslagna åtgärderna närmast är avsedda för experter och stipendiater, kan de förutsättas vara av intresse också i andra sammanhang. Vi anser därför inte att, annat än i de undantagsfall vi särskilt angivit, sådana utgifter skall bestridas med de för utvecklingshjälpen anslagna medlen, utan att de skall anvisas över ordinarie anslag.

Svenska Utvecklingshjälpen bör, enligt vår uppfattning, redan under sitt första verksamhetsår ha möjlighet att börja försöksverksamhet av de slag som angetts i vårt betänkande, såsom utdelande av språkstipendier, användande av stipendiathandledare, ordnande av olika slag av kurser etc. Den bör också ha möjlighet att anslå medel till Svenska Institutet för de ändamål som ovan har framförts, samt till de med universitet och högskolor förbundna instituten för en intensifiering av studierna av utvecklingsländernas problem. Hur stora belopp som i framtiden kommer att erfordras för dessa olika ändamål kan anges först sedan man provat sig fram.

Utredningen har under sina diskussioner preliminärt beräknat de erforderliga anslagen för en förbättring av experttrekryteringen (språksti-

pendier, studier av och kurser om utvecklingsländernas och hjälpverksamhetens tekniska och administrativa problem etc.) till 250 000 kronor, av stipendiatmottagningen (upprättande av samlingslokaler för stipendiater, anordnande av språk- och andra kurser, användande av handledare etc.) till 250 000 kronor, av dokumentation om svenska förhållanden på globala språk till 200 000 kronor samt för oförutsedda utgifter 100.000 kronor.

I stället för att på detta stadium föreslå vissa bestämda belopp för täckande av kostnaderna för de olika åtgärder, som vi rekommenderat, anser vi det bättre att föreslå en allmän kostnadsram, inom vilken denna försöksverksamhet kan bestridas. Denna ram bör ange den ekonomiskt tänkbara medeltillgången men är icke en bedömning av ett medelsbehov. Vid fastställandet av kostnadsramen får vi anknyta till vår i det första delbetänkandet gjorda beräkning, att de totala administrationskostnaderna bör kunna begränsas till 5 å 6 % av det totala statliga svenska bidraget till internationell hjälpverksamhet. I innevarande års statsverksproposition är detta upptaget till cirka 35 miljoner kronor, men det kan överskridas på grund av en ökning av det statliga bidraget till insamlingen »Sverige hjälper». Man bör emellertid räkna med att de svenska bidragen till internationell hjälpverksamhet under de närmaste åren kommer att successivt ökas. Det förefaller oss därför rimligt att nu räkna med en total ram på 2 miljoner kronor för administrationen av det svenska biståndet. Av detta belopp åtgår, enligt i det första delbetänkandet framlagda beräkningar, 1 178 000 kronor till Svenska Utvecklingshjälps rena personal-, kontors- och driftskostnader. Vi finner därför lämpligt att ett belopp om 800 000 kronor beräknas för budgetåret 1962—63 för att på försöksbasis genomföra de rekommendationer som gjorts i föreliggande betänkande.

BILAGA

Förteckning över personer som inkallats för "hearings" i Stockholm

Andersson, Frej, Svenska Institutets avdelning för tekniskt bistånd

Artelius, Ulla, fröken, Stockholms Universitets Institute for English-speaking students

Berg, Håkan, sekreterare i universitetsutredningen

Birnbaum, Karl, docent, chef för Utrikespolitiska institutet

Bonow, Mauritz, fillic., Kooperativa förbundet

Bredberg, William, rektor för Svenska Missionsförbundets teologiska seminarium

Curman, Grels, civilingenjör, Skånska Cement

Fischier, Magnus, hålkortschef på Centrala Värnpliktsbyrån

Forssell, Einar, yrkesskoleledare, Stockholms stads yrkesskolor

Friberg, Sven Gunnar, ingenjör, L M Ericsson

Furuskog, Valter, civilingenjör, AB Vattenbyggnadsbyrån

Hallgren, Åke, direktör i Svenska väg- och vattenbyggarnas arbetsgivareförening

Hildeman, Nils-Gunnar, doktor, Stockholms Universitets Institute for English-speaking students

Holmquist, Hugo, sekreterare i Sveriges Allmänna Exportförening

Hultqvist, Sven, civilingenjör, AB Scandiaconsult

Jacoby, Leonard, direktör, chef för Exportskolan

Kihlberg, Mats, sekreterare, Svenska Institutets avdelning för tekniskt bistånd

Källberg, Axel, sekreterare i Arbetsmarknadsstyrelsen

Källenius, Sten, direktör, Svenska Byggnadsentreprenörföreningen

Lind, Anders, kamrer, Grängesberg-Lamco

Lindeberg, Carl-Eric, direktör i L M Ericsson

Lindberg, Hugo, vice verkställande direktör i L M Ericsson

Lindman, Bo, överstelöjtnant, verkställande direktör i Utlandssvenskarnas förening

Lundqvist, Eric, ingenjör, L M Ericsson

Lönström, Lars, ingenjör, L M Ericsson

von Malmberg, Jarl, förste aktuarie, Centrala Värnpliktsbyrån

Moberg, Sven, byråchef i Ecklesiastikdepartementet

Månsson, Kurt, herr, Svenska Byggnadsentreprenörföreningen

Mörner, Magnus, docent, Ibero-amerikanska institutet

Nilsson, Karl, försäljningsdirektör, ASEA

Nordell, Hans, ingenjör, AB Widmark & Platzer

Patricks, Malte, direktör, L M Ericsson

Rosén, N. G., generaldirektör, Skolöverstyrelsen

Stockman, Curt, utbildningschef, L M Ericsson

Svensson, Nils, personalchef, L M Ericsson

Ulf, Bo, överinspektör, Grängesberg-Lamco

Widgren, Ragnar, civilingenjör, verkställande direktör i Svenska konsulterande ingenjörers förening

Zetterberg, Erik, direktör, Swedish General Consulting AB

Åberg, Gunnar, SFS:s internationelle ombudsman

SWEDISH TECHNICAL ASSISTANCE
EXPERT AND FELLOWSHIP
PROBLEMS

A Review of the Committee's Report

CHAPTER 1

Introduction

The Committee that was appointed by the Government to study the administrative arrangements in Sweden in connection with the technical assistance given to underdeveloped countries, presented its first report to the Government in March 1961 (SOU 1961:22). Its main recommendation was the creation of a new central body for the handling of all matters concerned with technical assistance. The Committee's second report, which deals with expert and fellowship problems, was completed on June 30, 1961. Here follows a short review of this latter report.

In its first report the Committee recommended the establishment of a new central body for information, planning, cooperation, execution and control of all matters related to Swedish assistance to the underdeveloped countries. It will be the task of the Secretariat of this new body to handle the problems which the Committee deals with in its second report. Many of these problems need further investigation, and in such cases the Committee has merely tried to suggest how the various questions should be pursued further. The Committee makes a series of recommendations, none of which are particularly radical, but taken as a whole they may help to overcome some of the most urgent problems in the expert and fellowship fields.

Multilateral and bilateral aid

The expert and fellowship problems arising out of the multilateral and the bilateral aid programmes are more or less the same. They relate mainly to the fact that Sweden is a small country with relatively limited experience of the problems of the underdeveloped countries, and possessing a language spoken only by a small number of people. With a high standard of living and full employment at home, experts with a knowledge of foreign languages are not tempted to risk their careers in order to go overseas on temporary assignments. Persons with fellowships coming to Sweden find, besides the language problem, that the adjustment to a cold climate and a Swedish way of living is far from easy.

As between the two programmes, the bilateral aid programme has certain advantages from the expert and fellowship point of view. It gives plenty of time for planning, and it also affords time to look for the right experts or fellows and to prepare them for their respective tasks. It is easier to

obtain public support for projects for which Sweden has full responsibility, and one can avoid giving aid to countries possessing concentrated wealth and which should be able themselves to pay for the technical assistance needed. Furthermore, in the selection of bilateral projects it is possible to choose those fields in which it is relatively easy to find experts, or to place fellows for study in Sweden. For a small country, however, there are many aspects of the multilateral aid programme that are attractive. It is much more varied than any bilateral programme can ever be made, and among professional people it has gained special prestige. As was emphasized in the Committee's first report, the Committee would like the two programmes to be better coordinated than hitherto. Two of the most successful Swedish bilateral projects were started by experts returning from multilateral assignments, and another project may be changed partly into a UN project. It is the hope of the Committee that Sweden may be able through bilateral action in these and other ways to strengthen the UN programme, and it recommends in particular the creation of a »junior expert» programme. In such a programme it would be possible, among other things, to canalize the enthusiasm of the younger generation directly into the aid programme — a development that is highly desirable.

The choice between expert and fellowship activities

In the multilateral aid programme the decisions as to the balance between expert and fellowship assistance are taken by the international organizations long before Sweden comes into the picture. In the bilateral programme, on the other hand, these decisions rest primarily with the Swedish authorities. There has been an intensive discussion in the press and the radio lately about the need to bring students from the underdeveloped countries to Sweden, stress being laid on our democratic institutions, our social welfare schemes etc. as being particularly important fields for study. While the Committee feels sympathy with the motives behind these proposals, it is very sceptical as to their practicability. It mentions the language problem, the difficulty of obtaining qualified supervisors, of finding suitable housing etc. The guiding principle should be, it says, that students should be brought to Sweden for study only in those fields in which Sweden can claim to be really outstanding. Otherwise they should be sent to other places where the language, the climate and the general conditions are more familiar to them than they would be in Sweden.

CHAPTER 2

Expert problems

In this chapter the Committee discusses various means to facilitate the recruitment of experts for the multilateral and bilateral aid programmes, including the OPEX activities. By experts is here meant individual persons, but in the introduction to the chapter the problem of utilizing consultant and other business firms for expert assignments is also touched upon. If such an arrangement were feasible, it would have many advantages. The firms in question could select for the job a proper team from its own staff; it could utilize its headquarter's organization for planning and »back-stopping» activities, there would be no specific problems of recruitment or of the reinstallation of returning field personnel etc. Recently, consultant firms have in fact been used to some extent in the UN programme. Even if various administrative and fiscal problems were involved, the Committee recommends that such a scheme should also be tried in the bilateral programme.

Present recruitment problems

The organization of the present recruitment system was described in the Committee's first report. The Swedish Institute for Cultural Relations, which is in charge of the bulk of recruitment for the multilateral programme, distributes lists of vacant posts to people who have asked to be put on their mailing list, to the members of the Export Trade Organization, and to the leading newspapers. The main recruitment, however, is done through personal contacts of various kinds. But the problem is not so much the finding of a suitable candidate, as to get him released from his present employment. With a shortage of specialists in most fields, employers are reluctant to grant leave of absence for long periods, and the smaller the institution or firm is, the more difficult it is for them to make temporary arrangements if somebody leaves. There exists a general willingness to help, but the possibilities are limited.

Another difficulty is the time it generally takes before an international agency can give a reply as to whether a candidate is accepted or not. This problem will be dealt with below.

Nevertheless, Sweden was able to recruit more than 200 experts for the UN programme during the years 1956—60. Of these the vast majority have

served in countries where English has been the language of communication. One-eighth have worked in Spanish-speaking countries — some of them using only English — and a few in French-speaking countries. The largest professional group have been the engineers, and the second largest doctors and nurses. Remarkably few Swedes have been recruited to the FAO programme.

In the bilateral programme, where for the reasons already mentioned the recruitment of experts has been less difficult, Sweden had in 1960 around 50 experts out in the field.

The advantages and disadvantages of an expert assignment

About one-third of the Swedish experts recruited for the UN programme during the years 1956—60 had an assignment for less than 6 months and another one-third for between 12 and 18 months. Of the rest, the minority had assignments lasting 2 year or more. The bilateral experts, on the other hand, are regularly recruited for a 3-year period. The short assignments are, of course, the most attractive ones, but they are suitable only in the case of highly specialized tasks, for which a detailed knowledge of the local conditions is not required.

Many people, however, are reluctant to take on even short expert assignments, since they regard them as being of less merit for their future career than their present tasks at home. In a small country there are few top positions in each field, and the competition for these posts is very keen. Before a person has reached the top post he is aspiring to he is not easily tempted to deviate from his plans for a career, even if the new assignment as such would be interesting. The people who find it easiest to go abroad for a year or two are either those who have already reached the final position in their career, or those who have just left the universities. The age group which the underdeveloped countries need most — people with 10 to 15 years' experience on top of their university training, people with maximum mental and physical capacity and who have not yet grown too conservative — that is the one which it is most difficult to get.

In general, the remuneration offered for expert posts is not particularly attractive under present labour market conditions, considering the extra costs involved in a change of living and household patterns. This holds true for both the multilateral and the bilateral programmes. In order to stimulate the recruitment of experts the Swedish Government has generously granted leave of absence for periods of up to two years, with the benefit of full seniority and pension rights. In these respects the experts coming from the private sector have not had the same privileges. On the other hand, assignments as UN experts are free of tax in Sweden, and the same is true, in practice if not in theory, for the bilateral assignments. But

these rules do not apply to the OPEX programme, under which the experts are directly employed by another government.

Of the problems facing the expert and his family while living abroad or upon their return home after a completed assignment, health and school problems should be particularly mentioned. Medical costs are almost everywhere more expensive than in Sweden, and treatment for a tropical disease is often an expensive and lengthy business. To send children to boarding schools is not usual in Sweden, and there are few vacant places, particularly for girls. If the children accompany the expert to the underdeveloped country, there is the problem both of finding a suitable school there and, later on, of getting them readjusted to the school system at home. There are also problems both for the expert and his wife of living and working amidst strange surroundings, particularly when the headquarters are far away and the expert has no one to go to with his troubles. As the Committee stated in its first report, the UN agencies are generally so worried about their administration costs that they can seldom give the expert the necessary supporting services.

The Committee's recommendations

In its first report the Committee recommended that the new central organization within its Secretariat should have an expert section and a public relations officer, and on its Council a special working party for expert recruitment. This working party should be composed of representatives of the civil service, of industry and the handicrafts, of financial circles etc. with good contacts in those professional groups that are of special importance for expert recruitment. It will be the task of the public relations officer to distribute information regarding expert assignments and about prominent people who are working in the technical assistance field. It is recommended that the expert section establishes a central register of presumptive experts, and that it in this connection cooperates with the military authorities, with trade and professional associations etc.

But merely rationalizing the purely Swedish recruitment process is not enough. The Swedish representatives at the various international agencies must work for the introduction of smoother administrative procedures in these organizations. It seems reasonable that a candidate should receive a definite reply regarding his eventual appointment within one month from the date of his application, and that he be allowed a period of at least 3 months for studies and preparation between the dates of appointment and of his departure from Sweden. The expert section should keep in close contact with the recruitment officers of the various agencies and discuss with them problems concerned with defining the job, the services obtainable from consultant firms or junior experts, eventual complaints regarding

Swedish experts, etc. As regards the bilateral programme the Committee sees no reason why in appropriate cases experts should not be recruited from other countries, particularly the Scandinavian.

The remuneration of experts in the multilateral programme is determined by the international organizations, and there is little that Sweden can do in this respect. In some of those fields where the UN salaries are least attractive, Sweden may at least be able to supply junior experts. As regards the bilateral programme, it is, of course, necessary to offer terms that can compete with the offers which the presumptive experts can obtain at home, but in principle the salaries paid to bilateral experts should be the same as those offered by the international agencies. The experts' salaries should cover all the extra costs associated with the assignment abroad, including the dues payable to pension funds. The Committee recommends, however, that the new central authority establishes a special benevolent fund, to which Swedish experts — both multilateral and bilateral — can apply for aid in emergencies, e. g. if they have to make expensive journeys home in the case of serious illness or death in the family.

The Committee asks the Government to grant civil servants the leave of absence necessary for expert assignments and hopes that municipal authorities and private firms will be prepared to do the same. It recommends that the period of leave with full seniority and pension rights, which at present is limited to two years, be extended to four years, and that the spouse of an expert, if she or he is a civil servant, be granted leave, though without extra benefits. The same rights should be granted in appropriate cases to those who work in underdeveloped countries on behalf of foundations, Christian missions and private firms. The Committee also recommends that certain exceptions be made to the rules governing the general pension and health benefit plans for people associated with official or private technical assistance activities in the underdeveloped countries.

As regards tax benefits, it seems appropriate that all experts recruited by international agencies should be treated in the same way, including the experts on the OECD and the OPEX programmes. The experts on the bilateral programme should, according to the Committee, have the same status as regards Swedish taxes and have the same benefits as regards medical and family allowances as those in the diplomatic service.

The report contains a lengthy discussion on various proposals regarding the training and briefing of experts. It divides this problem into three separate parts: 1. professional training, 2. language training and 3. briefing on technical assistance problems and on the conditions prevailing in the underdeveloped countries.

1. As regards *professional training*, the Committee observes that there are several important technical assistance fields in which no training

facilities are available in Sweden, such as tropical agriculture or tropical forestry and comparative public administration. It would certainly be of value if special fellowships were granted for studies abroad in these fields, but the Committee gives such fellowships a low priority in comparison with other active measures that have to be taken. The Committee presumes that the various University Authorities will consider the special problem of the underdeveloped countries in the planning of curricula, and that the study of the public administration systems of other countries will be included in the programme of a proposed administrative staff college.

2. While the teaching of *foreign languages* — and particularly of English — has become more and more general in the Swedish school system, there are a large number of middle-aged people who have the professional qualifications for expert assignments but who have never had sufficient language training. As has been observed above, Sweden has not been able to supply many experts to the French- and the Spanish-speaking world. In order to improve this situation, the Committee recommends the creation of special language fellowships for presumptive experts, and it suggests that ministries and authorities should arrange language courses in the same way as many private firms do.

3. Finally, as regards *the briefing of experts on the problems of technical assistance and of the underdeveloped countries* the Committee recommends, first of all, strengthening the library and research facilities for both the planning and the budgeting section of the new central organization, and for the special institutes set up for studying the underdeveloped countries and associated with the Universities. In order to have anything to teach regarding these problems, it is essential first of all to collect information. Thus, the planning section must have full documentation on the aid programmes of the international organizations, of the individual countries, and of various research and welfare foundations etc., as well as on the technical and administrative problems of technical assistance. But, for the rest, the Committee finds it more practical to reinforce the studies of the underdeveloped countries that are being carried on in various University institutes, rather than to create new central organs for that purpose. It should be the task of these institutes to follow the political, social and economic situation in the underdeveloped countries and to serve as the natural meeting-place for people going to and coming from those countries.

With the aid of these various institutions special information courses could be arranged for people who are interested in the underdeveloped countries and who expect eventually to visit them. The Committee recommends that such courses should be a part of the recruitment and selection procedures for experts, and that, where appropriate, both husbands and wives should attend the same course.

CHAPTER 3

Fellowship problems

During the years 1956—59 somewhat over 700 fellows were placed in Sweden by the UN and the specialized agencies. In addition, Sweden received during the same period 235 fellows on the U.S. »third country programme». The most common fields of study were »public health» and »economic development», and the largest national groups were the Yugoslavs and the Indians. On the bilateral programme there were during 1960 45 fellows studying in Sweden. How many students from underdeveloped countries there were with fellowships from missionary societies, student organizations etc. or how many were working as apprentices in Swedish industry is not known.

Study facilities and the placement of fellows

The basic problem for all foreign fellows studying in Sweden is the language. If they wish to attend regular university classes, management training centres or trade union or cooperative study groups etc., the language of instruction is Swedish. During study visits to ministries, factories and other institutions they may generally conduct their interviews in English, and sometimes even in German or French, but as soon as they have to study a document they will find that it is generally in Swedish. Moreover, if they wish to meet the common people and to study ordinary life in Sweden, a knowledge of Swedish is indispensable.

But this is not the only problem. A foreign student who has picked up enough Swedish to be able to follow a university class will generally find it very hard to get admission. The age groups entering universities just now are particularly large, and there is a long waiting-list, especially in those fields which are of interest to the underdeveloped countries — medicine, engineering and natural science. Still, there are a number of foreign fellows studying in various institutions.

The majority of technical assistance fellows, however, come to Sweden for applied studies in various kinds of institutions. For some of these — e.g. the fellows sent by WHO, ITU or ICAO — the placement problems are simple. There are only one or two institutions to choose from. But for the majority of fellows an extensive study plan is needed with visits and interviews at a large number of places. The placement problem is made parti-

cularly difficult in this case by the fact that fellows are coming and going all the year round. For an institution which has to receive the visitors and to put specialists at their disposal for interviews and demonstrations it is, of course, irritating when it has to take care of one fellow one day and another the next, or when visitors arrive during vacation periods etc. Here, again, is a problem that becomes accentuated in a small country, when the same institutions have to be used for most of the visiting fellows.

What a fellow is ultimately interested in is not the solution of a particular problem that has been reached *in Sweden*, but how this solution can be adapted to the problems of his own country. He must therefore understand the differences between the two countries and the particular circumstances that prevail in the case he is studying. It is important that those with whom he gets into contact understand this problem. There are several fields in which Swedish institutions or procedures are so exceptional in character that they can hardly be used as models for the underdeveloped countries. For example, a seminar on social welfare problems held a few years ago for UN fellows was for this reason not a success.

Many fellows coming from tropical or sub-tropical countries have difficulties in getting adjusted to the Swedish climate, or else they find the Swedish living conditions hard to get used to, particularly when they do not know the language. Especially in the evenings and during the holidays they often feel isolated. They are e.g. not used to colleagues who, when the day's work is over, do not have time to chat over a cup of coffee or a drink, but have to rush away to new meetings or take work home with them.

The Committee's recommendations

As was mentioned above, the most difficult problem in connection with the fellowship programme is the language. For fellows who intend to stay in Sweden for more than a year the Committee recommends concentrated courses in Swedish to take place immediately after their arrival, and for other fellows it recommends some elementary language training in connection with an introductory course about such general Swedish problems as may be of general interest to people studying in Sweden. It also suggests that the fellows should be brought together in the middle of their period of study for discussing such of their studies and problems as they would like to have reviewed.

For short-term fellows who will have no time to learn even some rudimentary Swedish the Committee would like to try a system with junior guides, who could accompany the fellows to the institutions they desire to visit, who could act as interpreters and translators of basic documents etc. For acting as such guides, final-year students at universities and professional schools seem the most suitable. They should, if possible, have the same basic

training and the same interests as the fellows they are going to assist. Such a system of special guides can only work satisfactorily, however, when several fellows wish to study a particular field at the same time. In general, the Committee considers it necessary to rationalize the timing of the arrival of fellows to Sweden, and it recommends the Swedish representations at the international agencies to ask for their cooperation in this respect.

In those fields in which Sweden really has something to teach the underdeveloped countries the Committee recommends the arrangement of special courses of limited duration with demonstrations and study tours for groups of fellows instead of the present system of *ad hoc* visitors. Otherwise the Committee is sceptical as to the advisability of special training institutes in Sweden for students from the underdeveloped countries. It prefers direct aid to the educational institutions in those countries or fellowships for study in countries that from the language and climatic points of view are more suitable than Sweden.

In order to facilitate the studies in Sweden the Committee strongly recommends that more documentation on Swedish conditions and institutions are made available in English, French and Spanish. Many interviews that take place today would be unnecessary, or could be made much more profitable, if the fellow could be given some documentation in advance. Such documentation would also be of help for Swedish experts working in the underdeveloped countries.

In order to strengthen the new central organization with respect to the handling of fellowship matters, the Committee recommends the setting up of two special working parties under the Council, one for giving assistance in solving the problems of the planning and supervision of studies, the other for assistance in solving hospitality and welfare problems. More attention should be given to the various social and personal problems of the fellows, and the Committee recommends, among other things, the creation of special international centres, where foreign and Swedish students could meet in the evenings, and of »friendship committees» which could place fellows in Swedish homes during weekends and vacations etc.

CHAPTER 4

Budgetary considerations

The Committee ends its report with a few comments regarding the budgetary implications of its recommendations. Instead of giving any estimates indicating how much the various actions taken may be expected to cost, the Committee suggests, as a target figure, that the total administrative costs in Sweden for the technical assistance programme should be kept around 5 to 6 % of the total budgetary appropriation.

Sune Carlson
Chairman of the Committee

Budgetary considerations

The Committee made its report with a few comments upon the implications of its recommendations. It is of the very nature of such a report that the various actions taken may be expected to cost the Committee suggests as a target figure that the total expenditure on costs to Sweden for the technical assistance programme should be about 7 per cent of the total budgetary expenditure.

Some figures
 Chairman of the Committee

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1961

1. Den nordiske husholdshøgskolen.
2. Nordens folkelige akademi.
3. Nordisk filmsamarbeid.
4. Internordiske flytteattester.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Begravningsplatser och gravar. [5]
Underrätterna. [6]
Den allmänna brottsregistreringen. [11]
Pensionsstiftelser. I. [14]
Kriminalvård i frihet. [16]
Vissa frågor rörande allmänna val. [20]
Författningsutredningen V. Organisationer. Besluts-
teknik. Valsystem. [21]
Redarensarets begränsning. [33]
Djurplågeri, vetenskapliga djurförsök samt djur-
skyddsordning. [45]
Reviderad hyreslag. [47]

Utrikesdepartementet

Administrationsutredningen för biståndet till utveck-
lingsländerna. 1. Den svenska utvecklingshjälpens
administration. [22] 2. Den svenska utvecklings-
hjälpen. Expertrekrytering och stipendiatmottag-
ning. [50]

Försvarsdepartementet

Enhetlig ledning av krigsmakten. [7]
Totalförsvarets upplysningsverksamhet. [18]
Flygbuller som samhällsproblem. [25]

Socialdepartementet

Byggnadsindustrins arbetskraft. [19]
Förtidspensionering och sjukpenningförsäkring
m. m. [29]
Handläggning av bostadslån. [32]
Ändamålsenliga studentbostäder. [35]
Stöd åt barnaföderskor. [38]
Lag om allmän försäkring, m. m. [39]

Kommunikationsdepartementet

Statliga belastningsbestämmelser av år 1960
för byggnadsverk. [12]
1953 års trafikutredning. 1. Svensk trafikpolitik. I.
[23] 2. Svensk trafikpolitik. II. Bilagor. [24]
Byggnadsstyrelsens organisation. [48]

Finansdepartementet

Sparstimulerande åtgärder. [2]
Automatisk databehandling inom folkbokförings- och
uppbördsväsendet. [4]
Preliminär nationalbudget för år 1961. [10]
Reviderad nationalbudget för år 1961. [26]
Stämpel- och expeditonsavgifter. [37]
Mål och medel i stabiliseringspolitiken. [42]

Ekklesiastikdepartementet

1957 års skolberedning. 5. Hjälpmedel i skolarbetet.
[17] 6. Grundskolan. [30] 7. Läroplaner för grund-
skola och fackskolor. [31]
Kungl. Teatern. Verksamhet och ekonomi. [28]
Tandsjukvården vid de odontologiska läroanstalterna.
[36]
Användningen av August Abrahamsons stiftelse å
Näås. [43]
Folkbildningsarbete och ungdomsverksamhet. [44]

Jordbruksdepartementet

Totalisatorverksamheten. [1]
Lantbrukets yrkesskolor. [18]
Förslag till jordförvärvslag m. m. [49]

Handelsdepartementet

Effektivare prisövervakning. [3]
Skifferoljefrågan. [27]

Inrikesdepartementet

Om läkarbehov och läkartillgång. [8]
Principer för en ny kommunindelning. [9]
Polisens brottbekämpande verksamhet. [15]
Huvudmannaskapet för polisväsendet m. m. [34]
Länsindelningen inom Stockholms- och Göteborgsom-
rådena. [40]
Reviderad giftlagstiftning. [41]
Boxningssportens skadeverkningar. [46]